

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Joachymstálová Martina

Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání a společenské vědy se
zaměřením na vzdělávání

Platónovo pojetí filozofie v teorii výchovy a vzdělání

**Plato's Conception of Philosophy in the Theory of
Education**

Olomouc 2015

Doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2015

.....
Martina Joachymstálová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Doc. PhDr. Zdeňku Novotnému za odborné vedení bakalářské práce, trpělivost a poskytování cenných rad. Dále bych chtěla poděkovat pedagogickým pracovníkům jednotlivých zařízení, kteří mi umožnili získat podklady pro zpracování bakalářské práce.

Obsah

1	ARCHETYPY VÝCHOVY	5
1.1	PLATÓNSKÁ VÝCHOVA (PAIDEIA)	6
1.1.1.	PAIDEIA V PROTIKLADU MODERNÍ VÝCHOVY	8
1.1.2.	PAIDEIA V PLATÓNOVĚ SPISE ÚSTAVA	10
	SHRNUTÍ PODSTATY ARCHETYPY PAIDEIA	11
1.2	KŘESŤANSKÁ EDUCATIO	12
1.3	PLATÓNSKÁ PERIAGOGÉ	14
2	PLATÓNOVA VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ	16
2.1	FORMOVÁNÍ STRÁŽCŮ OBCE JAKO MODEL PLATÓNOVY VÝCHOVY	19
2.2	CHARAKTERISTIKA A VLASTNOSTI STRÁŽCE	19
2.3	MÚZICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ A GYMNASIKA	20
2.4	NEJDOKONALEJŠÍ STRÁŽCOVÉ MUSÍ BÝT FILOZOFOVÉ	24
3	VÝZNAM IDEJÍ V PLATÓNOVÝCH DIALOZÍCH	28
3.1	CO JE IDEA A EIDOS?	28
3.2	IDEA DOBRA	29
3.2.1	VYSVĚTLENÍ IDEJE DOBRA V PODOBENSTVÍ O SLUNCI	30
3.2.2	IDEA DOBRA V PODOBENSTVÍ O ÚSEČCE	31
4	DIALEKTIKA	34
4.1	DIALEKTIKA V PLATÓNOVĚ SPISE FAIDÓN	34
4.2	DIALEKTIKA V PLATÓNOVĚ SPISE EUTHYFRÓN	35
4.3	DIALEKTIKA V PLATÓNOVĚ SPISE ÚSTAVA	36
	ZÁVĚR	38
	SOUHRN / SUMMARY	39
	SEZNAM LITERATURY:	40

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na Platónovu filozofii výchovy a vzdělání, neuvádí se zde ale žádná jeho biografie, protože o Platónově životě a filozofii již bylo napsáno mnoho publikací.

Také zde necharakterizují žádné obecné definice a principy výchovy, kterými by se měl pedagog řídit. Tato práce tedy není ani návodem, jak má učitel či vychovatel děti vychovávat, nýbrž se zaměřuji na pochopení podstaty a porozumění filozofie výchovy v platónském kontextu. Abychom ji správně pochopili, musíme začít o výchově a vzdělání myslet filozoficky.

Práce je rozdělena do čtyř částí, z nichž první kapitola věnuje podstatnou část počátkům výchovy, vymezuje archetypy a uvádí tři nejzákladnější typy výchovy. Druhá část charakterizuje Platónovu výchovu a vzdělání, vysvětluje ji v rámci ideálního založení obce (*polis*), kde vychovává budoucí strážce, přičemž nejdokonalejší z nich se pak mohou stát správci obce. Třetí kapitola nese význam idejí v Platónových dialozích, nejprve se ideou zabývá obecně, postupně však přechází k ideji Dobra. Poslední problematika formuluje dialektiku, uvádí několik příkladů a vysvětluje ji v souvislosti s jinými dialogy.

Cílem je tedy porozumět filozofii výchovy a vzdělání, pochopit podstatu a počátek pojmů souvisejících s výchovou a vzděláním, začít filozoficky myslet, následovat své myšlenky a formulovat své názory. Dále musíme správně chápat ideje, porozumět ideji Dobra a být otevřen k novému poznání.

Práce je teoretického charakteru, vede k utváření a rozvíjení vlastních myšlenek a názorů. Vytváří vlastní představy o věcech samých o sobě, nikoli tak, že si je máme představovat podle určitého vzoru, nýbrž právě tak, jak si je představujeme my sami. Směřuje také k poznávání idejí z různých hledisek, charakterizuje výchovu od samotného počátku. Filozofie se zabývá výchovou, stejně tak jako výchova se zabývá filozofií.

1 Archetypy výchovy

Archetypem se obecně označuje původní vzor, typ nebo model, přičemž všechny jeho objekty, které se mu podobají, jsou jeho kopie či reprezentace. Tento pravzor je výchovou i kulturou předáváný a převzatý vzor. Ve filozofii archetyp vyjadřuje vrozenou ideu (představu, myšlenku) nebo způsob myšlení a nazírání, který „má svůj původ ve fylogenetických, rodových zkušenostech a je součástí kolektivního nevědomí.“¹ Archetyp výchovy je nejen typický příklad, ideální typ, ale především dokonalý příklad, který udává podobu výchovy od svých prvopočátků. A právě počátek nebo též původ znamená řecké slovo *arché*. K počátečním principům výchovy patří Platónská *paideia* a křesťanská *educatio*, a těmto konkrétním archetypům ve filozofickém smyslu se věnuje Radim Palouš ve své knize *Čas výchovy*. Podstatná část je i věnována Platónskému pojmu *periagogé*, pod kterým se skrývá konverze v křesťanském duchu nebo též životní obrat člověka.

V dnešní moderní době nás ovlivňují archetypy, stejně tak, jako ovlivňovaly naše předky. Archetypy na nás působí, ať už si to uvědomujeme či ne, a působí na nás již od dětství, vstupují do naší psychiky a nevědomí. Svým způsobem nás tedy utvářejí, tento archetyp si neseme v sobě a později jej předáváme výchovou i na své děti. Archetyp výchovy je důležitý, poněvadž zajišťuje porozumění jiným generacím a kulturám.

Jako typický archetyp, jak můžeme v dnešní době sledovat výchovu dětí, vysvětluje následující příklad. Zkuste si představit rodinu, ať už vlastní, budoucí či jinou, tato rodina je úplná a vychovává dvě malé děti – pětiletou holčičku a šestiletého chlapce. Rodiče se při výchově snaží vyvarovat stereotypu „muž si buduje kariéru a o rodinu se stará finančně, žena vychovává děti a stará se o ně“. Ačkoli rodiče dětem v tomto příkladu neurčují, které hry a hračky jsou pro holky, a které pro kluky, tak si z největší pravděpodobnosti holčička vybere panenku. O panenku se stará, převlíká ji, vozí ji v kočárku, dokonce ji může povídat i pohádky. Aniž by ji to někdo učil, líbí se jí dlouhé vlasy, dlouhé šaty a už ve třech letech bývá neoblíbenější činností většiny holčiček přebalování panenek. Chlapec si zase rád hraje na vojáka, do této hry zásadně holky nepřibírá. V tomto archetypu děti dělají přesně to, co vidí u svých rodičů, holčičky napodobují své matky a dělají přesně to, co dělají ženy, když se jim narodí dítě. Tyto vzory jsou jim vštěpovány nejen z rodinného prostředí, ale také prostřednictvím knih, pohádek, filmů a dalších. Děti se učí nápodobou,

¹ SCS.ABZ.CZ. *Slovník cizích slov: Pojem archetyp* [online] © 2005-2015 [cit. 20015-4-14]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/archetyp>

tedy tím, co vidí kolem sebe, proto se s výchovou začíná již od dětství – v tomto období si totiž děti ukládají tyto vjemy do povědomí.

Archetypy výchovy zde nezkoumají historický vývoj, ale zaměřují se právě na to, abychom pochopili podstatu filozofie výchovy a porozuměli jí od samotného počátku.

1.1 Platónská výchova (paideia)

Zabrousíme-li do řecké filozofie, konkrétně do platonské výchovy, nepochybně se setkáme s pojmem *paideia*. Co se pod tímto slovem skrývá, vysvětluje řada publikací, které nám mohou pomoci pochopit tuto problematiku. Pojem „paideia“ pocházející z řečtiny „označuje výchovu ve starověkém Řecku, která směřuje k harmonickému rozvoji tělesných a duševních vlastností příslušníků vyšších společenských tříd. Zahrnovala gramatiku, hudbu, zpěv, sborový tanec, mimiku, společenskou výchovu a gymnastiku.“²

Platón popsal koncept výchovy v knize *Ústava* a vysvětluje ji mýtem o jeskyni. Abychom tedy porozuměli platonské výchově (paideia), je třeba tento mýtus rozebrat. **Jeskynní mýtus**, který v dialogu vypráví Sókratés, dává zásadní výchovný obrat v životě člověka. Zahrnuje rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou. Celý mýtus se odehrává v podzemí, podobném jeskyni, kde žijí lidé spoutaní na nohou i na šíji. Zůstávají v témže místě a vidí pouze dopředu, ale nemohou otáčet hlavou, protože jim brání pouta. Vidí pouze stíny předmětů, které na ně vrhá hořící oheň v dálce. Jeden vězeň je vyproštěn z pout, musí však náhle vstát, otočit šíji a jít vzhůru, aby pohlédl ke světlu. Je jasné, že takový člověk cítí bolest a pro mžitky v očích není schopen se dívat na předměty, jejichž stíny dříve viděl. Tenkrát ale viděl přeludy, jenže ty jsou pro něj pravdivější, než to co je nucen teď pozorovat a pojmenovat přes veškerou bolest. Sice je blíž skutečnosti, ale tímto nucením se dostává do nesnází. K poznání nových skutečností by se ale mělo dostávat pomalu a postupně (odpoutaný si musí nejprve zvyknout, kdyby chtěl vidět, co je nahoře např. nejprve pozorovat stíny, potom obrazy předmětů zrcadlících se na vodních plochách a později předměty samy). Ale v tomto případě je odpoutaný vězeň náhle přinucen, aby pohlédl ke Slunci a viděl, jaké světlo je opravdové. Mýtus končí jeho návratem z ostrého Slunce zpátky do jeskyně. Tam opět pozoruje stíny. Je jasné, že při takové změně bude vězni déle trvat, než uvidí totéž, co ostatní. Lidé z jeskyně si pak mohou myslet, že přišel o zrak a že nestojí za to jít nahoru – i kdyby se je pokoušel přesvědčit.

² COJECO – VAŠE VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIÉ. *Paideia* [online] © 1999-2015 [cit. 2015-4-4] Dostupné z: http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=69698&s_lang=2&detail=1&title=paidea

Tento mýtus, jak již bylo zmíněno, se navrácí zpět do původní situace. Nebylo zde ale vysvětleno, proč se ten, kdo byl cestou násilného a namáhavého obratu vychován, musí do světa stínů vrátit. Podle teorie Radima Palouše tím obvykle bývá míněn návrat s posláním obracet druhé, dosud připoutané. Také tvrdí, že „Z chovance se měl výchovou stát nejen vychovaný, nýbrž přímo vychovatel.“³ Ale z Platónova dialogu přece nevyplývá, že se vychovaný má vracet jako ten, kdo má začít obracet jiné. Není zde ani zmíněno nic o vychovateli v podobě člověka, který už jednou absolvoval výchovný obrat a výchovný tah a tak nabyl schopnosti vést druhé. Vychovaný se pouze navrácí zpět.

Sokratovo vyprávění začíná výzvou, aby si posluchači představili, jak to s člověkem vlastně je. Podle Radima Palouše lze návrat přirovnat spíše k „návratu“ do „běžného“ života, z něhož jsme přece odešli. A dodává, že: „Počáteční *představ si* a závěrečný návrat mohou být pouhým vyjádřením neoddiskutovatelné situace jen *lidské*.“⁴ V jeskynním mýtu byl zahrnující obrat výchovou, která vede k znejistění lidí ve svých dosavadních všednodenních jistotách, což je důležitý počátek výchovného pohnutí.

Výchovu nelze chápat jako uschopňování člověka pro běžnou situační danost, která je charakterizována připoutaností k obstarávání obvyklého denního běhu života. Výchova rovněž nečiní lidi zdatnými v rámci této všednodennosti, která je zpodobněna v jeskynním mýtu na hru se stíny. Paideia má ale daleko hlubší charakter a k jejímu pochopení používá Platón další metaforu: „Stejně tak výchova není výukou plavání těch lidských živočichů, kteří jsou jako ryby potopeni v oceánu a ze svých sil ho nemohou nijak opustit, protože žádná zdatnost v plavání jim neumožní proniknout z „utopenosti“, neboť je zdatností vázanou právě na situovanost ve vodách v oceánu.“⁵ Tato metafora předchází k pochopení nejčastěji používaného vysvětlení výchovy, jež opakují ve svých publikacích další autoři např. Zbyněk Zicha *Vybrané otázky z filosofie: Řecká paideia*⁶, nebo Zdeněk Válek *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University*⁷ – což je elektronický časopis pro filozofii, pedagogiku a ostatní soubory s tím související. Toto vysvětlení jako první zformuloval Radim Palouš: „Výchova (padeia) znamená vynoření a – zůstaneme-li i u jeskynního podobenství – zásadní obrat: odvrát od toho, co jako běžná situovanost

³ PALOUSH, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Stání pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 56

⁴ Tamtéž s. 57

⁵ Tamtéž s. 57

⁶ ZICHA, Zbyněk. *Vybrané otázky z filosofie: Řecká paideia*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 45

⁷ VÁLEK, Zdeněk. *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University* [online] © 2006 [cit. 2015-4-5]. Dostupné z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/>

předurčovalo lidské konání, a zároveň orientaci na to, co je v tomto smyslu „nad-situační“ neboli „nad-lidské“.⁸

1.1.1. Paidea v protikladu moderní výchovy

Platónovo pojetí výchovy v porovnání se současným vzděláváním ukazuje, že Platónova paidea nemá žádný ze tří znaků moderní výchovy. Není tu vychovatel, ani chovanec, ani žádný pragmatický model.

Vychovatelem se rozumí „člověk, který podle určitých naplánovaných předsevzetí formuje chovance“.⁹ V dnešní době se vychovatel či učitel chápe jako autorita, která stojí nad vzdělávaným člověkem a předává mu určitou teorii, eventuelně praxi. Vzdělávaný se tak dostává do edukačního procesu, učí se nové teorie, rozšiřuje své dosavadní znalosti a schopnosti, tedy začíná se vzdělávat. V Platónově výchově pro změnu nevystupuje starší ve vztahu k mladším, vzdělaný vzhledem k nevzdělaným nebo moudrý vůči nemoudrým, který by předával své znalosti a poznatky všeho druhu. „Působící výchovná instance je zahalena tajemstvím.“¹⁰

V Platónově teorii výchovy se chovancovi tímto formováním dostává určité formy. Neexistuje tu žádný „*pod-klad (subiectum)*“, na němž se vrství „vědomosti, dovednosti a návyky“. Jde však o obrácení celého člověka.¹¹

Třetím argumentem je, že neobsahuje ani žádný pragmatický zřetel: „paidea se přece nevyvozuje z potřeb běžné lidské praxe“.¹² Stojí totiž mimo vše, co člověka zaneprazdňuje a orientuje k obstarávání všednodenních potřeb.

V žádném případě se tedy nemůže pohlížet na platónskou výchovu ve stejném smyslu, jako se chápe pojem „výchovy“ v dnešní moderní době. Obě tyto výchovy se od sebe zcela liší. Dnešní výchova je definována jako „procesem cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňující optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulující jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“¹³. Kdežto v platónské výchově dochází k celkovému výchovnému obratu člověka. V této souvislosti Platón považuje dítě za nedokonalého jedince, který musí být začleněn do společnosti dospělých. „Výchovný tah

⁸ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Stání pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 56

⁹ Tamtéž s. 57

¹⁰ Tamtéž s. 57

¹¹ Tamtéž s. 57

¹² Tamtéž s. 57

¹³ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, s. 345

má původ nadlidský, nelze to chápat jako zdroj nadindividuální, např. společenský, národní, státní.¹⁴ Platónská výchova nevyplývá z ustanovení státu – jak je tomu v dnešní době, ale koncept výchovy je „podřízen stejné ontologické myšlence o jsoucnu, podílí se na bytí prostřednictvím *agathon* (dobra), je sice jeho výrazem, ale zároveň ho zakrývá“.¹⁵ Ontologicky je cestou pochopení bytí skrze jsoucí. Platónská *paideia* je vytržením ze všedního dne, zbavuje člověka zaneprázdněnosti, jejím prostorem je *scholé*, což v překladu znamená prázdno, prázdniny, volný čas a mezeru v závalu obstarávání. Proto také vznikla nedělní škola, už jen samotné slovo ne-děle v sobě nese význam ve smyslu „ne-obstarávání, ne-dělání, ne-usilování, povznesení z všednodenního zaneprázdnění k reflexi této připoutanosti“¹⁶ Dnes tomu je opačně, veškerá výuka na základních a středních školách probíhá ve všedních dnech, v neděli ani v sobotu se však nevyučuje.

Dnes máme různé možnosti, jak uniknout z hektického rytmu všedního dne, spojeného s potřebami ohledně obživy, bytu, oblečení. V oblasti denního hospodaření nemáme čas na neúčelné věci, nelze zbytečně plýtvat svou silou a energií, je nutno šetřit si zdraví, a zabývat se pouze opodstatněnými, rozumnými a praktickými úvahami a neztrácet čas s ničím jiným. V případě, že se zmíněná ohrožení dostaví v podobě nemoci, tak se praktické obstarávání nejprve jen odsune stranou. Tak tomu bylo i ve starověkém Řecku a přetrvával-li tento stav, mohl se u člověka projevat „styk s jiným světem, a čím těžší byla nemoc, tím více styčných bodů s jiným světem měla“¹⁷. I zde je vytržení ze „zdravého obstarávání“ příležitostí ke vstupu do oblasti, která byla dříve obstaráváním zahalena.

Paideia jistým způsobem může tuto zaneprázdněnost překonávat. Spousta lidí není v situaci, kdy je trápí rytmus a shon běžného života. Jsou to především děti a dospívající, kterých se tyto starosti ještě netýkají, dále staří lidé, kteří tímto tempem už pohlcování nejsou. Tyto lidi můžeme označit jako nepraktické, nebo též naivní.

¹⁴ PALOUSH, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 58

¹⁵ Tamtéž s. 58 - 60

¹⁶ Tamtéž s. 58 - 60

¹⁷ Tamtéž s. 60

1.1.2. Paideia v Platónově spise Ústava

Platón ve své *Ústavě* zakládá ideální obec (polis), kde vládou filozofové tedy „moudro samo“, což se označuje pojmem sofokracie. Výchova je tak přípravou každé lidské bytosti i zrodem vztahu k jsoucnům vůbec, a v neposlední řadě k tomu jsoucnu. Jsoucnu se v tomhle smyslu stahuje k pojmu *polis*. Ačkoliv je každý výchovou orientován ze své „zabořenosti“¹⁸ k nadhledu, zůstává nakonec obyvatelem „jeskyně“. Charakteristickým určením pro takového člověka není pobyt v plném světle, nýbrž v polosvětle, v příšeří, mezi stíny. Každý chovanec je díky paideia orientován jinak než původně, světlo-stínové pomezí je však lidskou skutečností nejen vnější, ale i uvnitř každého člověka.

Výchova (paideia) má v tomto smyslu politický charakter, protože stanovuje ústavu celé polis. Není však politická tak, jak ji chápeme v dnešní době, není ani nástrojem k ovládnutí lidí nebo k vybavení lidí pro ovládnutí přírody, nýbrž je tím, čím polis neboli obec vzniká. Paideia je tedy zrodem obce, obecnosti, obecnství, orientace přesahující sebe samu, své každodenní obstarávky, a to především ustavením jejich pravého místa a smyslu. Výchova v politickém kontextu nevybavuje jedince vědomostmi, dovednostmi a návyky, není vlastně ani osvojováním znalostí. Palouš ji vymezuje jako: „Preordinovanou instanci, která si spíše „osvojuje“ člověka, získává ho pro to, co je dobré.“¹⁹ Výchova v tomto antickém pojetí člověka včleňuje do *polis*, kam jako „*zoon politikon*“²⁰ (člověk společenský) bytostně přísluší, do obce. Člověk se stává sebou samým jen tehdy, když vystoupí z izolace a stane se účastníkem obce.

Výchova se od politiky oddělila v momentě, když se v polis nahradilo občanství (ke kterému směřuje výchova k občanství) náboženským charakterem. Nastupuje zde „synovství Boží a příslušnost ke království Božímu“²¹, o něž má pečovat. Tento obrat směřuje ke křesťanskému pojetí filozofie výchovy. Pojmem „*religio*“ se označuje náboženství a ale také svazek svatý či sváteční.

Druhým archetypem, kterým je potřeba se zabývat, je tedy křesťanská „*educatio*“ a v překladu z latiny znamená výchova.

¹⁸ PALOUSH, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 62

¹⁹ Tamtéž s. 62

²⁰ Tamtéž s. 62

²¹ Tamtéž s. 63

Shrnutí podstaty archetypu paideia

Radim Palouš ve své knize *Čas výchovy* podrobně vysvětlil podstatu Platónovy výchovy, tato problematika je velmi rozsáhlá a vytváří nám určitou představu o platónské výchově. Abychom ji ale pochopili správně, musíme začít myslet filozoficky, přemýšlet a následovat tok našich myšlenek. Cílem filozofie není podávat obecné definice, kterými se budou řídit pedagogové či ostatní. Jde tu především o porozumění a poznání. Proto filozofie postupuje při hledání podstaty „věci“ tak, že nejprve vysvětluje, čím není, než čím je.

Paideia podle Radima Palouše:

- Paideia není vztahem mezi silnějším (zdatnějším, moudřejším, vzdělanějším, starším) člověkem-vychovatelem a slabším člověkem-chovancem.
- Silná je pouze anonymní, tajemná, nepojmenovatelná instance – ne člověk.
- Žádný z lidí nezíská legitimaci k paideia prostřednictvím vlastního přirozeného nadání, pilnou naučeností nebo bohatou zkušeností.
- Nezíská ji ani pomocí funkce, titulu, sociální role apod.
- Žádná lidská síla, ať už na straně chovance nebo na straně vychovatele, nepůsobí výchovnou proměnou – protivný, nezvyklý obrat a namáhavý pohyb po strmé, neschůdné cestě.
- V celém jeskynním mýtu není odhaleno nic nad touto mocnou instancí paideia.
- Nejhlubší smysl paideia (výchovy) je navazování jiného „pouta“, než jaké vázalo jeskynní vězně a jaké vytváří všední den se svými obstarávkami: jde o svazek „sváteční“, svatý, jde o „religio“.²²

²² PALOÚŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 61

1.2 Křesťanská educatio

Latinské slovo *educatio* je nápadně podobné anglickému slovu *education*. Anglický výraz označuje výchovu a vzdělávání, kdežto tento latinský výraz vychází z kmenového slova *e-ducatur* tj. *vy-vádění* (v němčině *Er-ziehen*, *vy-tahování*). Abychom tedy tento pojem pochopili správně, je nutné hledat původní podobu a její význam.

Přesný výklad podává Zbyněk Zicha: „Řecká výchova, jež na svém počátku byla vyjádřením náboženského vztahu ve smyslu *eusébia*, se proměňuje svým přechodem na půdu křesťanskou do podoby vztahu *religio*. Řecké slovo *paideia* bylo překládáno do latiny jako *educatio*. V latinském *educatio* zaznívá již explicitně to, co ve slově *paideia* ještě nezaznívalo, totiž *vy-vádění*.“²³

Educatio se váže k jeskynnímu mýtu ve smyslu vyvádění odpoutaného vězně z podzemí (z jeskyně). Původní koncept *paideia* zahrnoval do výchovy jako bytostně politické záležitosti i všednodenní obstarávání. Ačkoliv je to chápáno jako integrace všedního dne do celkového smyslu a původní výchovná instance přitom „měla božské znaky tajemné, nadřazené instance“²⁴, přece jen celý rozvrh ústavy (ustanovení) nejlepšího „státu“ (v tomto případě *polis*) je určen k lidské realizaci. Předmětem Platónových spisů *Ústava* a *Zákony* je předloha, jak vzít do (moudrých) lidských rukou ustanovení státu – obce, a jak světlo *Agathon* ustaví obecnství. Jeho prostřednictvím se člověk stává člověkem.

V porovnání se *Starým* i *Novým zákonem* je to opačné, protože tvorba člověka se rezervuje pouze Bohu. „Člověk se člověkem rodí, tak je stvořen. Hřeší-li, chová-li se nelidsky, stále zůstává člověkem, totiž hříšníkem. Člověk není úkolem sebe sama, za sebe je odpovědný Bohu.“²⁵ Lidským úkolem je nějakým způsobem obstát u Boha a to znamená mimo jiné pěstovat své „talenty“ dary, které mu byly svěřeny k opatrování. „Nadání“ se zde označuje jako „dání“ tedy dar. Člověk musí užívat svěřených sil tělesných i duševních tak, aby se „Bohu vrátilo, co jeho jest, a to je všechno.“²⁶

Starý zákon je plný výchovného smyslu. Když Bůh oslovuje svůj lid, národ vyvolený, jedná tak v podstatě ve výchovném smyslu. Ze všech jeho výroků a činů plyne, že nejde pouze o to, aby svůj lid vymanil ze zajetí nebo aby ho zbavil ustaranosti, nýbrž ho vyzývá a zve k pravému smyslu životního existování, a to: „Žít sice v úzkostech a

²³ ZICHA, Zbyněk. *Vybrané otázky filosofie výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, 49

²⁴ PALOÚŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 63

²⁵ Tamtéž s. 64

²⁶ Tamtéž s. 64

strachu, v potu a strádání, přijmout však a držet spásnou smlouvu, nabízenou Stvořitelem.“ Tato formulace vede k zamyšlení, zda lidé vůbec chtějí žít v úzkostech a strachu? Vyvede je Stvořitel opravdu ze zajetí a zbaví je jejich ustaranosti? Adam a Eva přece nebyli zavrženi, byli pouze posláni na strastiplnou cestu a v případě, že na ní oni nebo jejich potomci neztratí víru v Boha (Otce), tak je On dovede znovu do blaženosti svého království. Člověk je vyzýván, aby pochopil svůj úděl: „Neodvrhuj, můj synu, Hospodinovo království, nestav se na odpor jeho domlouvání. Vždyť Hospodin domlouvá tomu, koho miluje, jako otec synu, v němž našel zalíbení“.²⁷

V této výchově se jedná o obrat Adamových potomků, ponořených do svého „egocentrického nebo antropocentrického všednodenního zajišťování“.²⁸ Boží „výchovné“ slovo je má vyvádět z hříšné „zapomnětlivosti“. Tento pohled na výchovu je v tomto smyslu opět záležitostí nedělní, přijetím smlouvy, obratem člověka k Bohu – Otci, Stvořiteli, Pánu. Je záležitostí svatou, sváteční proti „zapomnětlivosti“ všedního dne. Z tohoto pojetí plyne, že člověk: „posvěcením všednodennosti, proměnou egocentrické starosti o sebe sama, stává se pokorným přijetím vlastní pokleslé pozice, přijetím, z něhož vzchází ochota, pohotovost zřici se čehokoli ze statků a majetků všedního dne ve prospěch služby svatému“.²⁹

Nový zákon je v hlubokém souladu s pravým smyslem Starého zákona: „Koho Pán miluje, toho přísně vychovává, a trestá každého, koho přijímá za svého syna. Podvolujte se jeho výchově.“³⁰ Cílem není všednodenní pokleslost ve starostech a potu, ale teprve přijetím svého vlastního lidského údělu vystupuje božská svatost, jako svátek, smysl bytostně nedělní. Ačkoliv je přísná výuka nepřijemná, někdy až docela tvrdá, je prospěšná a přináší spravedlnost těm, kdo touto cestou prošli. V dnešní době můžeme vidět spoustu dětí, které evidentně neprošli tvrdou výchovou, tyto „nevychované“ děti pak nemají úctu k nikomu a ničemu, chovají se rozmazleně, drze či agresivně a jsou prakticky neovladatelné.

Výchovou se také zabýval svatý Augustin, který rozuměl výchovou „úkol vyvádět člověka, jehož život (bytí) byl stvořen Stvořitelem, z pokleslé hříšnosti k pokornému nahlédnutí jeho uvadlosti a k usilování plnit smlouvu, která je Bohem nabízena“.³¹ Svatý

²⁷ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 64

²⁸ Tamtéž s. 64 – 65

²⁹ Tamtéž s. 64 – 65

³⁰ Tamtéž s. 65

³¹ Tamtéž s. 66

Augustin se tedy ztotožňuje s křesťanským pojetím výchovy, které se obrací k Bohu. Zde se setkáváme s pojmem „*Educare*“, což znamená přivádět na cestu následování Krista.

I zde nastává obrat, ke slyšení a vyslyšení *evangelia* se totiž nedojde tak, že by si určitý jedinec „osvojil“ nějaké nové poznatky, znamená to, že se chovanec vydá na cestu. V křesťanském kontextu se „dobrá zvěst chápe pouze jako dobré (radostné) zvěstování.“³² Za věřícího se nepovažuje ten, kdo jen „uvěřil“ tomuto povídání, nýbrž ten, kdo zvěstovanou smlouvu s Bohem přijal a nyní výzvu následuje a svým všednodenním životem sleduje svatou záležitost „svého Božího synovství“.

Platónská *paideia* s křesťanskou *educatio* mají jedno důležité společné určení. Obě jsou záležitostmi nedělní, posvátnou, obě ruší hermetickou³³ „zabořenost“ do všednodenních obstarávek.

1.3 Platónská *periagogé*

Aby se člověk stal filozofem, musí dosáhnout obratu neboli lidské konverze, kterou Platón označuje pojmem „*periagogé*“. Pedagogika kultury tvrdí, „že podstatou výchovy, respektive momentem, kdy se výchova stává účinnou, je akt konverze tj. vynoření nové, mravní a sociální bytosti v bytosti psychofyzické“.³⁴ Tento proces vysvětluje Durkheim a svými argumenty zdůrazňuje důvody, jež nás vedou k předpokladu „existence zásadní duality člověka, a to na všech úrovních, od psychofyzické přes morální až po metafyzickou“.³⁵

Platónovo podobenství má předvést rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou. Klíčovými slovy jsou *paideia* jako vzdělaný a *apaideusia* jako nevzdělaný. V řeckém jazykovém kontextu se jedná o něco, co se týká dětí. „*Paideios* znamená dětský, *to paidarion* je dítě nebo chlapeček, *paidagogos* vyjadřuje opatrovníka dětí a toho, kdo vodí děti.“³⁶ *Paideia* je tedy péče, která se týká dětí, jejich opatrování a také opatrovné chování k nim, které je vede od nedospělé bezmocnosti k dospělému.

V Platónově pojetí se dá přirovnat rozdíl mezi člověkem vychovaným a nevychovaným k rozdílu mezi malým dítětem a dospělým jedincem. Dítě si totiž neuvědomuje svou nedospělost a neúplnost svého bytí, stejně jako lidé z jeskynního mýtu,

³² PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 66

³³ Tamtéž s. 67

³⁴ STROUHAL, Martin. *Teorie výchovy: K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada publishing, ©2013, s. 26

³⁵ Tamtéž s. 26.

³⁶ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 116 - 117

kterí byli po celý život spoutaní v podzemí. Nemohli otáčet hlavami, protože byli spoutaní i na šíji, a tak pozorovali hru stínů, kterou považovali za jedinou skutečnost.

Vychovávání dětí vyžaduje „respekt k fyzickému zrání, dlouhý čas, postupné krůčky, téměř nepostřehnutelné změny“.³⁷ V jeskynním mýtu se počátek výchovy stane náhle, a to když jeden ze spoutaných je zbaven pout, přinucen vstát a obrátit šíji – „*periagein tú auchéna*. Neexistuje tu žádné postupné „vychovávání“, žádné „vzdělávání“, ani žádný ohled na „zrání“.³⁸ Obrat je tedy náhlý a trpný. Zajatec je násilně tažen strmou cestou k jeskynnímu východu na světlo a neprožívá nic příjemného. Latinský termín *e-ducatio* odpovídá až této fázi: jde o vyvádění.

Takto „vychovaný“ jedinec poznává „skutečnější skutečnost, dokonce sám pramen jsoucna Slunce, které poskytuje jas a vykrajuje z neurčitosti tmy určitá konkréta, pozná i stíny jako pouhé stíny“.³⁹ Stíny považoval za jedinou skutečnost, přitom stíny jsou odrazy předmětů. Takový člověk by měl být podle Platóna při vzpomínce na svou dřívější zdatnost šťasten, protože už není zajatcem, a to přes útrapy výchovného tahu. Dřívější starosti o pohyby stínů se mu musí jevit jako dětinské. K tomuto obratu sice dochází násilím a pokračuje nepříjemným, namáhavým vyváděním po strmé stezce vzhůru, je to však vlastně počátek cesty lidské odpovědnosti, obracení se pro další zcela všední život, jež potom vzdělaný člověk uskutečňuje a rozvrhuje v rámci celé společnosti *polis*. Sókratés ve čtvrté knize Platónova dialogu *Ústava* říká: „Jestliže dobrou výchovou se budou stávat řádnými muži, snadno si ujasní všechny tyto otázky a jiné“⁴⁰ Je-li udržována řádná výchova a vzdělání, pak v obci vznikají zdatní jedinci. A dále: „jaký směr dá komu vychování, takový jest i jeho následující život.“⁴¹

Periagogé potom vyzáruje do celé „bytnosti člověka a stane se změnou celého života, myslí, právě tak jako citu, *scholé* – prázdno, umožňující *theoria* – zření, stejně jako praktickou činnost“.⁴²

³⁷ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 117

³⁸ Tamtéž s. 117

³⁹ Tamtéž s. 118

⁴⁰ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 63

⁴¹ PALOUŠ, R. *Čas výchovy*. Praha, 1991, s. 121

⁴² Tamtéž s. 121

2 Platónova výchova a vzdělávání

Filozofie výchovy a vzdělávání je předmětem zkoumání vztahu k dnešní době ale i k minulosti. Hledání souvislostí mezi nimi je začátkem k jejich porozumění. Výchovou, vzděláním a filozofií výchovy se zabývá mnoho autorů, uvedeny jsou zde pouze ty nejdůležitější myšlenky.

Nejprve je potřeba uvědomit si rozdíl pojmů „vzdělání“ a „vzdělávání“, protože se dost často v české pedagogické terminologii nesprávně zaměňují. Vzdělávání je „edukace“ a označuje „edukační proces a vzdělávací proces“⁴³ Jedná se tedy o pedagogické působení s cílem vychovávaného vzdělat a právě „vzdělávacím procesem se realizují stavy jedince a společnosti ve smyslu pojetí“.⁴⁴ Klíčovým pojmem je tedy vzdělání a „chápe se jako součást socializace jedince. Vzdělání je pak ta složka kognitivní vybavenosti osobnosti, která se zformovala prostřednictvím vzdělávacích procesů.“⁴⁵ Složkou vybavenosti osobnosti se v tomto kontextu rozumí dovednosti, osvojené vědomosti, postoje, hodnoty a normy. Jiná definice označuje vzdělání jako „zkonstruovaný systém informací a činností, které jsou plánovány v kurikulu různých škol a vyučovacích předmětů, a realizovány ve výuce“.⁴⁶ Poslední pojetí vysvětluje, že: „vzdělání je společensky organizovaná činnost zabezpečovaná institucí školství, formálního vzdělávání, celoživotního učení (vzdělávání)“ Při zkoumání těchto pojmů pak můžeme tedy říct, že vzdělávání je záměrný proces s cílem vzdělávaného člověka vzdělat a vzdělání je soubor těch informací a činností, které mu předáváme vzděláváním.

Zdeněk Kratochvíl hovoří o tématu výchovy a vzdělání, které je zatíženo atmosférou školství, didaktiky a osvěty. Říká, že: „Reformy školství se už dost dlouhou dobu střídají v rychlém sledu a mnozí profesionální pedagogové z různých stupňů škol dokonce i veřejně mluví o „procesu vzdělávání“ jako o „technologii“, kterou je třeba „optimalizovat“. Ve svém výkladu dospívá k názoru, že přece člověk, který se vzdělával 23 let, včetně mateřské výchovy, však nebude „navrhovat další optimalizaci didaktických postupů“.⁴⁷ Měl by raději vycházet ze svých zkušeností, protože on sám prošel vzdělávacím procesem, na vysokých školách mohl nahlédnout do postupů didaktik a zjištěné poznatky může formou hry předávat dětem. Teď by se měl zaměřit na myšlenková

⁴³ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, s. 369

⁴⁴ Tamtéž s. 361

⁴⁵ Tamtéž s. 361

⁴⁶ Tamtéž s. 361

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí: Základní pojmy a představy výchovy*. Praha: Nakladatelství Herrmann & synové, © 1995, s. 9

témata. „Pokud bychom filozofii rozuměli jen jakousi záměrnost myšlení, pak by filozofie výchovy byla pouhým výchovným záměrem, který pedagog při své práci sleduje.“⁴⁸ Ale smyslem filozofie je, položit si základní otázky, co je výchova a vzdělání. Kdyby se filozofie výchovy považovala jen za nějaký výchovný záměr, tak by: „takto pochopená filozofie dedukovala výchovné prostředky, které představují cestu k naplnění záměru“.⁴⁹

Kladení otázek většinou směřuje k jasným odpovědím, ale ve filozofii není cílem tyto otázky zodpovědět a dospět k jednoznačnému závěru, který se pak stane určitou neměnnou definicí, ale naopak nás má přimět k položení otázek. Podobně je to s výchovou. „Výchova samozřejmě pracuje s jakousi karikaturou původního tázání. Je založena na předpokladu, že na předem dané správné otázky existují předem dané správné odpovědi, a smyslem procesu výchovy je, pouze předat nastupující generaci, co nejefektivněji hotové odpovědi.“⁵⁰ Zdeněk Pinc ve svém výkladu tvrdí, že: „výchova spočívá v nepřekročitelném rozporu mezi vzděláním a kvalifikací“.⁵¹ Vysvětluje rozdíly mezi těmito pojmy: „Zatímco kvalifikace je věcí každodennosti, jde o soubor praktických opatření a postupů“ Vzdělání považuje za něco posvátného, říká, že: „je čímsi souvislým, čímsi jako impregnací, která se vyskytuje v silnější či slabší vrstvě, a jejímž smyslem je uzpůsobit člověka pro vlastní život“.⁵² Podle tohoto pojetí kvalifikace disponuje člověka k tomu, aby zvládal svět a uměl se vyrovnávat s věcnými problémy. Vzdělání naproti tomu disponuje ke komunikaci, více než věcí se týká způsobilosti pro vztah k druhým lidem.

Podle Brezinky výchova směřuje k pokusu ovlivnit osobnost dospívajících. „Výchova je tedy pokus o ovlivnění, jímž chceme dosáhnout zlepšení, zdokonalení či zhodnocení osobnosti vychovávaného.“⁵³ Toho může dosáhnout, stanoví-li si výchovné cíle. Tyto cíle musí mít dříve, než začne vychovávat. „Kdo vychovává, musí především vědět, *k čemu* chce nebo má vychovávat. Teprve potom má smysl hledat metody, s jejichž pomocí by se snad dalo cíle dosáhnout.“⁵⁴

Výchovou se zabývá speciální obor – pedagogika a podle Radima Palouše má pedagogika dva předměty: výchovu a vzdělání. Mluví-li se v souvislostech se školní výukou o výchově vedle vzdělání, obvykle se tím míní dvojí typ cílů: „cíle vzdělávací se

⁴⁸ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí: Základní pojmy a představy výchovy*. Praha: Nakladatelství Herrmann & synové, © 1995, s. 12

⁴⁹ Tamtéž s. 12

⁵⁰ PINC, Zdeněk. *Fragmenty k filozofii výchovy*. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 10

⁵¹ Tamtéž s. 10

⁵² Tamtéž s. 11

⁵³ BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy*. Praha: Zvon, 1996. s. 13

⁵⁴ Tamtéž s. 13

spíše týkají vědomostí, cíle výchovné spíš *pěstování mravních stránek žákovy osobnosti*“.⁵⁵ Slovem vzdělanec se potom nemusí označovat člověk mravně dobře jednající, nýbrž ten, kdo je vědomostmi dobře vybaven, a člověk bez hlubšího vzdělání může být vychován k mravnímu jednání. Palouš také dodává: „Vzdělání jako by tak apelovalo spíš na rozum, výchova na vůli, vzdělání se podílí spíš na vědění, výchova zase na činnosti. Teprve potom se začne vynořovat nový pedagogický problém, totiž úloha pěstovat podle rozumu i vůli. A po té se učitelská činnost rozpadá na dva dílčí úkoly: na pěstování rozumu a pěstování vůle, na vzdělání a výchovu.“⁵⁶

V této souvislosti s pěstováním rozumu a vůle zavádí Platón ve své filozofii výchovy metodu dialogu. Forma dialogu, kdy jeden klade otázky a druhý uvažuje nad odpověďmi, vede jedince pomocí logiky k přemýšlení nad otázkami druhého člověka a dochází k poznání. A aby něco pochopil, musí se sám účastnit svého poznání a aktivně se zajímat, přemýšlet nad informacemi.

Jeho názory na výchovu jsou zformulovány ve spisech *Ústava* a *Zákony*, v nichž klade důraz zejména na filozofii a politický význam výchovy.

Platón byl první z myslitelů, který obsáhl svou teorií veškerou složitost občanského života od stavu, kdy ještě není obce, až po dobu, kdy zaniká pozemský život občanův. Podařilo se mu to proto, že pro ni přijal pevný základ, jednu velikou a jednoduchou myšlenku, pojem *spravedlnosti*⁵⁷. Myšlenky o spravedlnosti se promítly v celém státním zřízení a Platón je využil k tomu, aby proti skutečnému stavu rodné obce i jiných obcí, které poznal, postavil budovu obce dokonale krásné. Zakládá tedy ideální obec (polis), kde vládnou ti nejlepší. Otázkám, kdo jsou ti nejlepší a jakým způsobem se stávají nejlepšími, se věnuje právě spis *Ústava*, která svým obsahem vyjadřuje „ideály výchovy“. Smyslem výchovy v městském státě bylo vychovat řemeslníky a rolníky, kteří budou zajišťovat materiální základ obce, dále bojovníky jakožto strážce, kteří obec ochrání, a nakonec vládce, kteří jí budou moudře vládnout. Výchova měla napomáhat dobrému fungování státu. Cílem výchovy by měl být vzdělaný filozof, dobrý řečník, který se ujme vlády nad polis a takový, který se dále bude starat o podobnou výchovu svých následovníků i občanů obce.

⁵⁵ PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 30

⁵⁶ Tamtéž s. 30 – 31

⁵⁷ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. IX - předmluva

2.1 Formování strážců obce jako model Platónovy výchovy

V rámci založení ideální obce (polis) se výchova podřizuje zájmům státu. V ideálním státě podle Platóna vládou filozofové, v popředí tu totiž nestojí boj o moc a peníze, nýbrž to, aby jedinec byl schopen nazírat na opravdové dobro. Proto moci nezneužívá a vládne tak, aby byl prospěšný celému státu a jeho občanům. Takového strážce je nutno pečlivě vybrat a vychovat. „Vzdělávat by se měl ve válečnictví, matematice, geometrii a dialektice“⁵⁸ (v tomto smyslu filozofii). Poté by měl nějaký čas prožít mimo polis a věnovat se dialektice a dále věnovat čas spravování obce a být jejím aktivním občanem. Teprve poté se může stát jejím správcem (vládcem), a to přibližně kolem věku 50 let. Takto vychovaný člověk byl vzdělán filozofií a většinu života již má za sebou, proto se nenechá zviklat touhou po moci a penězi. Zároveň je bystrým a zkušeným pozorovatelem dění ve světě a v polis, dokáže tedy správně rozhodovat. Nejlepší strážce s filozofickým nadhledem se pak stává správcem státu a vychovává své nástupce.

Výchova strážců je nedílnou součástí Platónova pojetí v teorii výchovy a vzdělání. Ve své *Ústavě* uvádí, jaký má být strážce obce, kterých vlastností musí dosahovat a jakým způsobem má být vychován. Vytváří výchovný proces ve vzdělávání múzickém a gymnastickém.

2.2 Charakteristika a vlastnosti strážce

V Platónově spise *Ústava* se definuje, jaké osoby jsou způsobilé ke střežení obce. V prvé řadě se strážce nesmí věnovat žádnému jinému povolání než vykonávání strážní služby. „Čím důležitější jest úloha strážců, tím více vyžaduje co nejúplnější osvobození od ostatních zaměstnání a co největší odborné přípravy i cviku.“⁵⁹

Platón vlastnosti strážce přirovnává k vlastnostem dobrého štěněte. Jeden i druhý musí být bezpochyby bystrý k pozorování a rychlý k pronásledování toho, co zpozoruje, a dále silný, kdykoli to dohoní a musí podstoupit zápas. Také musí být statečný, jestliže má zdárně bojovat.

Mimo tyto tělesné vlastnosti jsou důležité i vhodné duševní vlastnosti. K nim můžeme přiřadit „vznětlivost“, a pokud ji každá duše v sobě má, chová se ke všemu bez obav a nemůže být poražena. Vznětlivost však není přesným překladem řeckého slova *thymos*, jímž Platón označuje zvláštní duševní stránku, citovou prudkost, projevující se

⁵⁸ SVOBODOVÁ, Michaela. *Antika: Athény, Sparta, Platón, Aristoteles* [online] 2015 [2015-4-12]. Dostupné z: <http://tvormeskolu.webnode.cz/products/antika-atheny-sparta-platon-aristoteles/>

⁵⁹ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 57

zvláště rozčilením, hněvem, ctižádostí, řevnivostí, ale vedoucí přitom obyčejně ve shodě s rozumem k sebevědomému činu, který má svým účelem uplatnit nebo obhájit vlastní osobnost. „Thymos je „částí“ duše zrovna tak jako rozum a žádostivost, stejně jako je ctností rozumu moudrost, žádostivostí uměřenost (rozumovost), tak projevem thymu je statečnost.“⁶⁰

Způsobilst ke strážnímu zaměstnání zahrnuje ještě jednu podmínku, a sice aby budoucí strážce měl ve své povaze kromě vznětlivosti ještě také lásku k moudrosti. Jedná se o stránku morální, tedy vlastnost jeho přirozenosti a ve skutečnosti filozofickou.

Dokonalým strážcem obce se tedy stane člověk milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný.

Strážcům musí být opatřena taková obydlí i jiné statky, které by jim nepřekážely být co nejlepšími strážci, ani je nepobízely dopouštět se zlého na ostatních občanech. Strážce nesmí vlastnit soukromé jmění a majetek, kromě toho co je nejnútnejší. Co se týče životních potřeb, pokud jsou nezbytné střídým a statečným bojovníkům, tak by je podle Platóna měli dostávat v určité výměře od ostatních občanů jako mzdu za strážní službu, a to na rok tolik, že by jim ani nepřebývalo, ani že by neměli málo. Jedině tak by sebe sami uchovávali od zkázy, stejně tak jako by od zkázy uchovávali obec. Jakmile však budou vlastnit sami svou vlastní půdu, své domy a peníze, stanou se z nich místo strážců hospodáři a rolníci. Pro ostatní občany se stanou nepřátelskými pány, po celý život budou nenáviděni a budou čelit daleko více nástrahám nepřátel vnitřních než vnějších.

2.3 Múzické vzdělávání a gymnastika

Začátek je při vzdělávacím procesu v mladém věku nejdůležitější, neboť právě tehdy se nejlépe utváří a přijímá ráz, který je nutno vtisknout do povědomí dítěte. Platónova výchova zahrnuje harmonický rozvoj člověka, v oblasti tělesné se jedná o gymnastiku, která rozvíjí tvrdost a drsnost, a v oblasti duševní stránky člověka hovoříme o múzickém vzdělávání. Děti nejdříve vzděláváme bájemi než tělocvikem v gymnáziích, proto se s múzickým vzděláváním začíná dříve než gymnastikou.

Músiké (techné) znamená umění spojené s Múzami, s hudbou a kultivovaností duše. Platón používá termín v tomto posledním významu, přičemž múzická výchova má být

⁶⁰ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 339

součástí kultivace občanů ideálního státu a má vést k tomu, aby byli „múzičtí“, tedy „aby toužili po poznání a kráse“.⁶¹

K múzickému oboru patří i skladby slovesné, které jsou součástí vyprávěných bájí. Jedině tak se správně formuje duše člověka v mladém a útlém věku. Vypravování bájí má zákonitý řád a musí se podle něj řídit každý v řeči i básnění. K jednomu ze zákonů a zásad vypravování bájí o bozích patří, že totiž bůh není původcem všeho, nýbrž jen dobrého.

Ve spise *Ústava* Platón stanovuje tyto zásady: „Vždy třeba věrně podati, jaký bůh vskutku jest, ať jej kdo líčí v básni epické nebo v písních nebo v tragédii.“ A pokračuje: „Tedy ani bůh, protože jest dobrý, nemůže být příčinou všeho, jak se většinou říká, nýbrž jest příčinou jen málo věcí na světě, kdežto u většiny není příčinou; vždyť máme mnohem méně dobrého než zlého, a kdežto při dobrém nesmíme přičítati příčinu nikomu jinému, při zlém jest hledati nějaké jiné příčiny, a ne boha.“⁶² Druhá zásada pak zdůrazňuje, že bohové nemění svou podobu, nepřevtělují se a nemění se. A ani nás nezavadí do lži ve slově nebo vskutku. Vyprávění bájí vyžaduje také patřičnou formu přednášení a vyprávění. Způsob slohu a vypravování, kterého by v přednášení užíval člověk dokonalý, spočívá v napodobování a prostém vypravování. Např. Kdykoli přijde muž rozumný ve vypravování k nějaké řeči nebo nějakému činu muže dobrého, rád to bude podávat v první osobě a nebude se stydět za takové napodobování, přičemž bude nejraději napodobovat dobrého, je-li jeho jednání pevné a rozumné. V opačném případě bude méně napodobovat, je-li jeho pevnost zviklána buď nemocí nebo láskou nebo snad i opilostí i něčím jiným podobným. Nebude se chtít připodobňovat horšímu, možná jen nakrátko, když by konal něco řádného, poněvadž se bude stydět, jednak že není cvičen napodobňovat takové lidi, ale také že má odpor proti tomu, aby na sebe přijímal ráz lidí horších, kterými v mysli pohrdá, leda že by se to dělo jen žertem. K této formě patří i patřičný rytmus a harmonie, má-li být skladba náležitě přednesena, obsahuje totiž nejrozmanitější podoby přechodů. Proto Platón v múzickém vzdělávání klade důraz na hudbu.

Vychovávání hudbou je nejúčinnější proto, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji podmaňují, přinášejí ladnost, a je-li člověk dobře vychován, činí jej ladným. A dále proto, že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl, nebo děl přírody a správně se nad nimi rozčiluje. „Krásné věci chválí a s radostí je přijímá do duše a stává se krásným a

⁶¹ MASARYKOVA UNIVERZITA. *Platón o umění* [online] 2013 [cit. 2015-4-6] Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema4_tisk.html

⁶² PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 63

dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než je s to, aby pochopil rozumový důvod.“⁶³ A když přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává. Z takového důvodu se výchova zakládá na hudbě.

V závěru výkladu o múzickém umění Platón dodává, že: „Ani my sami ani strážcové, jež máme tedy vychovávat, nebudeme dříve múzicky vzděláni, dokud nebudeme poznávat jevy rozumnosti, mužnosti, ušlechtilosti a povznesenosti a všechny jevy s tím příbuzné i na druhé straně jejich opaky, všude, kdekoli se vyskytují, a dokud nebudeme viděti těchto jevů samých i jejich obrazů ve všem, v čem jsou obsaženy, a ani v malém, ani ve velkém jich nebudeme zlehčovati, nýbrž budeme je pokládati za věc téhož umění a cviku.“⁶⁴

Vedle vzdělání múzického je potřeba vzdělávat budoucí strážce v gymnastice. Důležitou roli ve vzdělání gymnastickém zaujímá to, aby i po stránce tělesné byli řádně cvičeni od samého mládí po celý život.

Strážcové se musí zdržovat opilství, neboť není přípustné, aby se opil, že by ani nevěděl kde je. A bylo by směšné, aby strážce potřeboval sám pro sebe strážce.

Také musí zvolit správný životní styl v oblasti konzumaci jídla. Při nevhodném výběru potravin by mohl být ospalý a zdraví choulostivý, které mohou končit i těžkou nemocí. Zdravý životní styl přispívá nejen ke zdraví a vitalitě, ale také vede k tomu, že má člověk více síly a energie. Platón dodává, že: „Vojenským zápasníkům jest tedy potřebí nějakého vhodnějšího cvičení, neboť musí být bdělí jako psi a co nejbystřeji viděti a slyšeti, a protože jsou na výpravách vydáni mnohým změnám vody a vůbec potravy i veder a mrazů, nesmí býti zdraví choulostivého.“⁶⁵ Aby člověk byl v dobré tělesné kondici a při síle, musí se zdržet určitých potravin jako např. pečeného či vařeného maso, které je sice lehce k sehnání, ale vzhledem k tomu, že pro vojenské příslušníky je mnohem vhodnější užívat otevřeného ohně, je tedy nesmyslem nosit s sebou nějaké nádoby apod.

Tělesným cvičením i námahy by se mělo podstupovat více se zřením na vznětlivou stránku své přirozenosti a se snahou ji probudit, než pro tělesnou sílu, a neměla by jako ostatní zápasníci jíst určité pokrmy a provádět určité výkony pro zesílení.

Když porovnáme múziku a gymnastikou, tak múzická jednoduchost působí v duších rozumnost, jednoduchost gymnastiky v tělech zdraví. Nelze se ale věnovat pouze jednomu

⁶³ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 63

⁶⁴ Tamtéž s. 90

⁶⁵ Tamtéž s. 92 – 93

z těchto oborů. Ti, kteří se oddají výhradně tělocviku, stávají se nadměru hrubšími, kteří však umění múzickému, změkčilejšími, než jak jim sluší. Pramenem hrubosti je vznětlivá stránka přirozenosti. Ta by při správném formování měla být statečná, ale nadměru se stává přepjatou, drsnou a příkrou. Klidnost má část přirozenosti, která je milovná moudrosti. Je-li jí to však příliš povoleno, stává se nad míru měkkou, pakliže je správně vypěstována, stává se klidnou a mírnou. Strážci musí mít obě tyto stránky přirozenosti a obě musí být mezi sebou v harmonickém souladu. „Kdo jest harmonický, toho duše jest uměřená a statečná. Kdo pak neharmonický, zbabělá a hrubá.“⁶⁶ V Platónově dialogu Sokrates říká: „Pro tyto dvě věci nějaký bůh dal lidem ta dvě umění, múziku a gymnastiku, pro vznětlivost a lásku k moudrosti, nikoli pro duši a tělo, leda jen nepřímou, nýbrž pro ony dvě struny naší duše, aby byly náležitým napínáním a popouštěním uvedeny do vespolečného souladu. Kdo tedy nejlépe směřuje tělocvik s uměním múzickým a v nejpřesnějších dávkách je podává duši, o tom bychom všim právem řekli, že jest dokonale múzický člověk a má nejlepší smysl pro harmonii, daleko více než kdo ladí skutečné struny.“⁶⁷

Platón tvrdí, že řádně vychovaní muži si snadno ujasní všechny tyto otázky i jiné, jako například braní žen i otázku manželství a plození dětí, a že všechno to musí být zařízeno co nejvíce podle přísloví „*přátelům všechno společno*“. Tímto příslovím Platón naznačuje myšlenku komunismu žen a dětí, které pak rozvádí v knize páté.

Nejvyšším cílem Platónovy výchovy není směřování k užitečnosti ve světě, ale k chápání a nazírání dobra – k životu ve ctnosti a v harmonii. Dále klade důraz na dobré vzory. Jedinci by měli být vychováváni osobami, které jsou pro ně dobrými vzory, jejichž charakter odpovídá potřebné ctnosti, dovednosti a schopnosti jejich třídy. Naopak se musí vyvarovat setkávání se špatnými vzory, žít od nich odděleně (výchova ochránců by měla probíhat odděleně od zbabělých či majetnických osob apod.). Považuje za důležité i hru v dětském věku směřující k budoucí činnosti, např. dítě rolníků by si mělo hrát s napodobeninami rolnického náčiní.

Nejvýznamnějším rysem Platónovy výchovy je, že učení by nemělo být nucené. Říká, že: „Žádné nauce se svobodný člověk nemá učití otrockým způsobem“ musí vycházet z přirozenosti jedinců – podle toho, kdo se k čemu hodí.⁶⁸

⁶⁶ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 99 – 100

⁶⁷ Tamtéž s. 101

2.4 Nejdokonalejší strážcové musí být filozofové

Z Platónových dialogů je patrné, že filozofové mají být králi obce, nynější panovníci se tedy musí plně oddat, upřímně a náležitě věnovat filozofii, neboť jen tak lze spojit politickou moc s filozofií v jedno, aby zabránila násilí a zkáze v obci. V takto zřízené obci lze dojít ke štěstí jak v soukromém životě, tak ve veřejném.

„Láska k moudrosti vede ke spravedlnosti, a má-li být vládce moudrý a rozumný, musí projít dlouhodobým vzděláváním v oblasti filozofie.“⁶⁹ Budoucí vládcí také musí být povahy ctižádostivé, jestliže se nemohou stát vrchními veliteli, bývají podveliteli, „nemohou-li mít úcty větších a vznešenějších, spokojují se úctou menších a špatnějších, protože touží po cti vůbec“.⁷⁰ Mladý člověk, který si příliš vybírá v předmětech učení, ještě nemá rozum z toho, co je užitečné a co ne a o tom nemůžeme říct, že je milovný učení, ani že je milovný moudrosti. Právě z toho důvodu se mladý člověk nemůže stát vládcem, nemá dostatečné znalosti a zkušenosti, co je pro obec nejlepší. „Kdo však jest ochoten bez nucení se zakousnouti do každé nauky, rád přistupuje k učení a nemůže se ho nasytití, o tom vším právem řekneme, že jest milovný moudrosti“⁷¹ Z toho vyplývá, že nejenom proces učení má být nenucený – jak již bylo zmíněno, ale také do něj učenec vstupuje dobrovolně s pozitivním přístupem k učení. Filozof jakožto správce státu vzniká ze skupiny nejlepších strážců, do 30 let prochází vzděláváním (ve válečnictví, geometrii a matematice).

Dialektice a filozofii se pak věnuje po celý život, a je-li dobře vychován a vzdělán v této oblasti, zhruba ve věku 50 let se může stát správcem obce. Platón o věku správce hovoří ve spise *Zákony*: „Budiž takový náš pozorovatel stár více než padesát let, dále pak nechť patří mezi muže proslulé jako po jiných stránkách, tak také vzhledem k válce.“⁷² A v *Zákonech* dodává, pokud je však starší šedesáti let, tak už by do tohoto úřadování neměl vstupovat.

V šesté knize Platónovy *Ústavy* pak vyvstává otázka: „Když filozofové jsou lidé schopni chápat to, co jest ustavičně v týchž vztazích neproměnné, a nefilozofové ti, kteří toho nejsou schopni, nýbrž bez určitého směru se pohybují v oblasti množství a proměnlivosti, kteří z obojích tedy mají býti náčelníky obce?“⁷³ A právě tato otázka otevírá úvahu, že je nutné nejprve poznat jejich vrozenou povahu. Jestliže tuto povahu nemají,

⁶⁹ SVOBODOVÁ, Michaela. *Antika: Athény, Sparta, Platón, Aristoteles* [online] ©2013[cit.2015-4-7] Dostupné z: <http://tvormeskolu.webnode.cz/products/antika-atheny-sparta-platon-aristoteles/>

⁷⁰ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 172

⁷¹ Tamtéž s. 172

⁷² PLATÓN. *Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 334

⁷³ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 180

jsou automaticky vyřazeni z kandidátů na správce obce, jež má vlastnosti filozofa. Platón o této vrozené povaze říká: „Tedy uznejme o povahách milovných moudrosti, že vždy touží po poznání, které jim může objeviti něco z oné jsoucnosti stále jsoucí a nezmítané sem a tam vznikáním a zkázou.“⁷⁴ Tím se vysvětluje, má-li strážce filozofickou povahu, snadno může dospět k poznání, které mu umožňuje poznávat samotné bytí. Tito lidé jsou ctižádostiví a milující. Je-li nutné, aby lidé měli tyto vlastnosti, musí také mít vedle toho ve své povaze i tuhle věc: nelhavost, a aby dobrovolně nikdy nebyli přístupni nepravdě, nýbrž aby ji nenáviděli a pravdu milovali. A je na tolik nutné, aby přirozeností po něčem s láskou toužili, protože kdo miluje všechno příbuzné a blízké své lásce, je také milovný poznání, a jistě hned z mládí touží po vší pravdě. Jestliže ale silně tíhnou k jedné věci, stávají se slabšími k věcem ostatním. Směřují-li k naukám a všemu takovému, patrně se vztahují k rozkoši duše samé o sobě, kdežto rozkoši tělesných zanedbávají. „Takový člověk jest jistě uměřený a nijak chtivý peněz; neboť proč bývají peníze, prostředky k nákladnému životu, sháněny, po tom se sháněti přísluší spíše někomu jinému než tomuto.“⁷⁵ Tato úvaha jednak posuzuje povahu filozofickou a nefilozofickou, ale také uvádí fakt, že filozofové netouží po penězích a moci, nýbrž touží po poznání a spravedlnosti.

Co se týče přirozenosti, která je přijatelná pro filozofa, dostane-li se jí náležitého učení, nutně prospívá a dochází na vrchol dokonalosti, v opačném případě je-li zárodek pěstován v prostředí nenáležitém, vospěje v pravý opak. Člověk vzděláván ve filozofii by měl určitý čas prožít mimo obec a věnovat se pouze učení.

K filozofické povaze náleží tyto vlastnosti: učenlivost, paměť, zmužilost a povýšenost. Není ale vyloučeno, že i samotné složky filozofické povahy, kdykoli se dostanou do špatné půdy, bývají do jisté míry příčinou odvratu od toho směru. Takovým způsobem se tedy odvracejí od filozofie ti, „kterým má být nejbližší, opouštějí ji, sami žijí život nenáležitý a nepravý, k té pak jako k dívce osiřelé a bez příbuzných přicházejí jiní nehodní nápadníci, zneužívají ji a uvalují na ní hanlivé výčitky, že z jejích ctitelů jedni nejsou k ničemu, většina pak že jsou lidé prašpatní. A což lidé nehodní filozofie, kdykoli se k ní přiblíží a nehodně s ní obcují, jaké asi ti plodí myšlenky a mínění? Zдали ne takové, co by ani souviselo s opravdovým rozumem?“⁷⁶

Zbývá jen velmi málo těch, kteří vhodným způsobem obcují s filozofií: „Jest to snad buď vyhnanstvím zadržaná ušlechtilá a dobře vypěstovaná povaha, jež při ní z nedostatku

⁷⁴ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 180

⁷⁵ Tamtéž s. 182

⁷⁶ Tamtéž s. 185

kazitelů podle své přirozenosti vytrvala, nebo když se zrodí v malé obci veliká duše a ztratí vážnost k její politice sama se nad ni povznese; snad také něco málo dobře založených duší by k ní přišlo od jiného oboru, k němuž právem pozbyly vážnosti.“⁷⁷ Např. Theagés má všechny ostatní podmínky k odpadnutí filozofie, ale udržuje ho při ní tělesná churavost, jež mu nedovoluje oddat se činnosti politické. A tak jen málo lidí se stane členy této společnosti a okusí, jak sladký a blažený je ten statek, avšak na druhé straně dostatečně uvidí šílené počínání velkého množství i to, že: „takřka nikdo nekoná v politice nic zdravého a že není spojence, s jehož podporou by kdo mohl jít na pomoc věci spravedlivé a sám bez pohromy vyváznout, nýbrž bude mu, jako když člověk upadne mezi litou zvěř, protože nebude chtít spolu s ostatními se dopouštět bezpráví, a na druhé straně sám jediný nestačí odolávat jich všech divokosti.“⁷⁸ Uvidí totiž, že by předčasně zahynul, prokáže se neužitečným jak sobě, tak ostatním. Toho všeho rozumně uvážil, žije v tichosti a koná své dílo, a dívá se, jak se ostatní brodí v nezákonnosti. Je rád, jestliže sám prožije tento život poměrně čistý od bezpráví a bezbožných skutků a při odchodu z něho odejde s krásnou nadějí, pokojně a umíren. Ve vhodné obci jednak sám dojde většího osobního rozvoje, jednak spolu se svým prospěchem bude pomáhat prospěchu veřejnému. Odtud tedy vznikly pomluvy proti filozofii. Jestliže ale nalezneme obec s nejlepším zřízením, zrovna tak jako i sám je nejlepší, tehdy se ukáže, že tento rod byl vskutku božský, kdežto všechno ostatní jen lidské, jak přirozenost, tak činnost. Tím se zabrání, aby se filozofická povaha zvrhla v cizí a neztrácela svůj ráz. Z toho důvodu založil Platón ideální obec s takovým zřízením, které do té doby neobsahovala žádná z obecních ústav. Důležité je, aby v obci byl stále nějaký činitel, který by měl rozumové pochopení pro ústavu, aby zákonodárce dával své zákony.

Sókratés zdůrazňuje v Platónových dialozích, jaký typ výchovy je vhodný pro strážce jakožto budoucí filozofy. Dokud jsou mladí a děti, aby se zabývali vzděláním a učením, které je určeno mládeži, a přitom aby ve věku, kdy rostou a stávají se muži, velmi dobrou péčí věnovali svým tělům a získávali si tak podporu pro vzdělání duševní. Když pak přijde věk, ve kterém duše začíná dozrávat, ať napínají síly k jejímu cvičení, a když síla ustává a opouští obor politiky a vojenství, tehdy ať již volně pěstují svou duši a nezabývají se ničím jiným, leda jen jako vedlejším zaměstnáním. Tak budou žít blaženě a připojí k prožitému životu příslušný úděl na onom světě. Tudíž výsledek úvah o

⁷⁷ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 193 – 194

⁷⁸ Tamtéž s. 194 – 195

zákonodárství ukazuje, že tyto zásady jsou nejlepší, kdyby se uskutečňovaly, avšak jejich uskutečnění je těžké, ale jistě ne nemožné.

Nyní následuje výklad o tom, jakým způsobem a z kterých nauk i činností budou vycházet budoucí spasitelé obecního zřízení. Nejdokonalejší strážcové musí být filozofové a jejich vlastnosti musí obsahovat lásku k vlasti, vyzkoušenou ve slastech a strastech, a že ani v zármutku ani v nebezpečí ani v žádném jiném případě je nikdo nesmí vidět odkládat tyto zásady, v opačném případě musí být takový slaboch vyloučen, avšak toho, kdo ze všeho vychází neporušen, toho stanovit správcem a dávat mu pocty a odměny zaživa i po smrti. Dále povahy učenlivé, s dobrou pamětí, vtipné a bystré a co všechno s tím souvisí, nerady bývají zároveň s myslí bujarými a povznesenými, takové, aby měly náklonnost žít řádně v klidu a pevné stálosti, nýbrž tací lidé bývají svou prudkostí unášeni bez určitého cíle a všechna stálost uniká. Na druhé straně zase tyto ustálené a nesnadno měnící se povahy, na jejichž věrnost bychom se spíše mohli spolehnout, jako jsou ve válce odolné vůči nebezpečnostem, tímž způsobem se chovají i k učení: odolávají mu a jsou nechápavé, jako by byly ztuhlé, a bývají plny ospalosti a zívání, kdykoli je potřeba s něčím takovým se namáhat. Člověk ale musí mít dobrý a krásný podíl v obojím, jinak se mu nesmí dávat účast ani v nejvyšším vzdělávání, ani ve cti, ani ve vládě. Taková povaha se vyskytuje zřídka. Je třeba ji zkoušet v námáhách, ve strachu i v rozkoších, mimo to se pak musí cvičit v naukách, přihlížejících, zdali ta přirozenost bude schopna snést i největší poznatky, či snad ztratí odvahu jako ti, kteří ztrácejí odvahu při závodech.

Platón stanovil tři rozdílné stránky duše, při níž se usuzovalo o spravedlnosti, uměřenosti, statečnosti i moudrosti. Viditelně k tomu vede jiná cesta, delší, a když tou projdou, stávají se zřetelnými, a při učení podstupují nemenší námahu než při cvičení tělesném. Největším poznatkem jest idea Dobra, jejímž působením i spravedlivé i ostatní se stává užitečným a prospěšným.

3 Význam idejí v Platónových dialozích

Předmětem Platónovy filozofie je také nauka o idejích, která tvoří základní podstatu Platónových dialogů *Symposion*, *Ústava*, *Faidros*, *Parmenidés*, *Tímaios*, *Sofisté*s a *Filébos*. Význam ideje v jednotlivých Platónových spisech se může lišit z hlediska zkoumané oblasti, protože nauka o idejích zasahuje do ontologie, gnoseologie, psychologie, etiky a politiky. Např. „Spis *Symposion* propojil ideu krásy s mravním úsilím člověka, *Faidros* spojil nauku o idejích s psychologií a gnoseologií, *Faidón* ji uvedl do souvislosti s etikou a psychologií a v *Ústavě* jsou ideje uvedeny v souvislosti ontologické, gnoseologické, psychologické, mravní a politické.“⁷⁹

Význam idejí je hlubšího charakteru, než se z počátku může zdát. Abychom pochopili její význam a podstatu, zkusme si každý sám položit otázku, co vlastně idea je? Dokážeme ji jednoznačně vysvětlit? Co si pod pojmem idea představujete? Po těchto vyřčených otázkách můžeme ale zjistit, že nedokážeme zcela jasně odpovědět, ačkoli slovo idea dobře známe, dosud jsme ho přecházeli a brali tak, jako bychom mu rozuměli. Nyní nastává ten správný okamžik prohloubit naše myšlenky a „pátrat“ po samotném prvopočátku slova idea. V nejrůznějších publikacích je *idea* pojmově spojována s pojmem *eidos*. Tyto dvě slova můžeme nalézt i odděleně od sebe s odlišným vysvětlením, nás však bude zajímat podstata ideje v Platónově kontextu. Hovoříme-li o jeho spisech, v dialogu *Euthyfrón* nalezneme právě tyto pojmy *eidos* a *idea*, kterými se budeme zabývat.

3.1 Co je idea a eidos?

Slovo *eidos* pochází z řečtiny (εἶδος) a podle Řecko-českého slovníku se překládá jako „vid, podoba, postava, tvárnost (Bild), tvárnost (Bildung), dále způsob postavení, stav (Zustand, Lege), povaha, vlastnost (Eigenschaft), podstata, bytost (Wesen, Wesenheit) a idea.“⁸⁰ Tento překlad však nestačí k porozumění pojmu *eidos*, protože *podoba* a *postava* není totéž, stejně jako *tvárnost* neznamená to samé co *tvárnost*. Je nutné hledat mezi danými slovy souvislosti a především jejich podstatu. Když se podíváme na přeložená slova, můžeme vyvodit, že *eidos* je způsob, jak věc vypadá, jaký má tvar a formu. Klíčovými slovy jsou tedy *vid* a *podoba*, přičemž *vid* nemusí nutně znamenat způsob, ale

⁷⁹ MASARYKOVA UNIVERZITA, Filozofická fakulta. *Platónova nauka o idejích: Co Platón napsal o idejích?* [online]. 2010 [cit. 2015-4-11]. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/fil/antika/ideje/ideje_v_dialozich.htm

⁸⁰ MASARYKOVA UNIVERZITA, Filozofická fakulta. *Platónova nauka o idejích: Úvod* [online]. 2010 [cit. 2015-4-11]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/ideje/uvod.htm>

také vidění (nebo schopnost vidět). Zabrousíme-li ještě hlouběji, zjistíme, že *idea* má stejný kořen jako řecké slovo pro vidění tj. „*eidó*“⁸¹. Z toho také Platón vychází a hovoří-li o ideji nebo o slově *eidos*, myslí tím to samé.

Slovo *idea* (řecky *ἰδέα*) podle uvedeného slovníku pak znamená „vnější podobu, jak se postava jeví oku, ale také způsob, vnitřní povahu a zvláštnost odlišování jedné věci od druhé.“⁸² V platónské nauce o idejích se uvádí *idea* jako pravzor, což je nejjistší podoba dokonalých vzorů, z tohoto pravzoru pak vychází jednotlivé tvary. Porozumění ideje je nejdůležitějším krokem k pochopení řecké filozofie. Spousta filozofů chápe *ideu* odlišným způsobem, jež také konstatuje Zicha ve své publikaci a dodává, že tito filozofové pak: „také zcela odlišně interpretují nejen základy filozofie, ale také vlastní povahu naší současnosti“.⁸³

Při zkoumání souvislostí mezi těmito pojmy je jasným společným rysem nějaká podoba. *Idea* a *eidos* k nám totiž přicházejí v určité podobě a zachovávají si svůj původní tvar. „Tvar (*morfé*) věci je zase výrazem toho, co jsoucí drží pohromadě, toho, bez čeho by jsoucí nemohlo být tím, čím jest – tedy bytostí.“⁸⁴ Zicha tím vysvětluje, že jestliže *eidos* zachycuje povahu věci (*morfé*), tak *idea* zachycuje povahu toho, co je *eidos*. *Idea* zachovává *eidos*, *eidos* zase *morfé* a v *morfé* pak promlouvá bytost.

Idea hraje významnou roli v Platónově filozofii a sókratovském rozhovoru, jedině poznáním ideje se dá dospět k poznání bytosti, a to je možné pouze pomocí dialektiky, tedy správným vedením rozhovoru. Nejvyšší *ideu* našel Platón v ideji Dobra, která je vyšší než sama jsoucnost a příčinou rozumového poznání.

3.2 Idea Dobra

V knize šesté ve spise *Ústava* dochází Platón k závěru, že dokonalé zřízení obce je možné tehdy, když se dodrží podmínky stanovené pro založení ideální obce. Způsob výchovy strážců obce má svůj smysl a mimo to, že směřuje k výchově múzické a tělesné – jak již bylo zmíněno, tak zároveň nabádá člověka, aby setrval ve vzdělávání. Platón vyzdvihuje nejdůležitější myšlenku z této knihy, a to, že cílem filozofické výchovy je *idea Dobra* a jejím poznáním se člověk stává moudřejším.

⁸¹ RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 49

⁸² MASARYKOVA UNIVERZITA, Filozofická fakulta. *Platónova nauka o idejích: Úvod* [online]. 2010 [cit. 2015-4-11]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/ideje/uvod.htm>

⁸³ ZICHA, Zbyněk. *Vybrané otázky filosofie výchovy*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 31

⁸⁴ Tamtéž s. 32

Ideje tady nejsou zavedeny jako směrnice pro lidské štěstí, nýbrž z gnoseologických důvodů. Musí se totiž odlišovat běžné poznání od filozofického poznání. Jestliže Platón chce, aby vládli v obci filozofové, je to také z důvodu, že filozof se svým poznáním odlišuje od poznání většiny lidí. Úvahy o idejích v tomto případě tedy zasahují do oblasti politické.

Idea Dobra se stává nejvyšší ideou, vyšší než jsoucnost sama, a to vede k rozumovému poznání. Ideu Dobra vysvětluje ve výkladu *o úsečce* nebo podobenstvím *o Slunci*.

3.2.1 Vysvětlení ideje Dobra v podobenství o Slunci

Aby člověk mohl vidět a poznávat předměty, nestačí mu jen zrakový smysl, ale potřebuje především světlo, v tomto případě sluneční, a tak tyto předměty může spatřit. „Slunce svým světlem oživuje zrak a barvy, takže zrak vidí a barvy mohou být vnímány.“⁸⁵ Zrak v tomhle případě není příčinou toho, co vidíme, nýbrž světlo, které nám umožňuje dané předměty poznávat. Prostřednictvím Slunce mohou vzniknout a růst viditelné substance, podobně jako idea Dobra. „Idea Dobra je příčinou poznání a pravdy, stejně jako bytí a jsoucnost idejí.“⁸⁶

Příklad o zraku a Slunci pokračuje v Sókratově výkladu zabývajícím se duševními jevy. Vysvětluje, co je idea Dobra, zdůvodňuje, proč právě ona je příčinou rozumového vědění a pravdy, a dochází k závěru, že ideu Dobra tvoří dvě podoby, tj. svět viditelný a pomyslný. Sókratés v Platónově *Ústavě* hovoří o duši: „Kdykoli se duše upře na to, nač svítí pravda a jsoucnost, pochopí to a pozná a jest patrné, že má rozum.“⁸⁷ V opačném případě, zaměří-li se duše na tmou a na jev vznikající a hynoucí, pak tedy špatně vidí a považuje se za nejasné mínění, což by se mohlo také chápat, jako by neměla rozum. Dále tvrdí: „Co poznávaným věcem poskytuje pravdu a poznávajícímu jeho výkonnou schopnost, že **jest idea dobra; ona jest příčinou rozumového vědění a pravdy**, neboť ta jest poznávaným předmětem, a tak, ačkoli obojí jest krásné, i poznání i pravda, správně učiníš, budeš-li onu ideu pokládati za něco jiného a ještě krásnějšího nad toto obojí.“⁸⁸ V kontextu rozumového vědění a pravdy lze správné světlo a zrak pokládat za věci Slunci blízké, ale nelze je podle Sókrata pokládat za samotné Slunce. Touto metaforou

⁸⁵ RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 69

⁸⁶ Tamtéž s. 69

⁸⁷ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 208

⁸⁸ Tamtéž s. 208 - 209

zdůrazňuje, že obě tyto věci jsou blízké Dobru, ale není správné považovat je za Dobro samo.

3.2.2 Idea Dobra v podobenství o úsečce

Výklad o úsečce navazuje na vysvětlení světa viditelného a pomyslného. Platón je přesvědčen, že rozdílným druhům poznávaných předmětů odpovídají různé druhy poznání, a tuto myšlenku se snaží znázornit ve světě viditelném. Předkládá stručný přehled způsobů poznání a jejich vztahů v podobenství o úsečce v knize Ústava.

Abychom pochopili Platónovy myšlenky, pokusím se podat co nejsrozumitelnější výklad. Představme si tedy přímkou, kterou ohraničíme krajními body AB, tím získáme úsečku. Na tu umístíme bod C tak, abychom získali dva nerovné úseky. Oba úseky dále rozdělíme body D a E ve stejném poměru, jako jsme rozdělili bodem C úsečku AB. Úsek AC náleží oboru viditelnému a úsek BC označuje obor pomyslný.

V oboru viditelném tak vzniknou obrazy dvojího typu: úsek AD vyjadřuje stíny, obrazy zrcadlí se na vodě i na všem, co má pevnou, hladkou a lesklou plochu; úsek CD ohraničuje vše, co tyto obrazy představují, tj. zvířata, rostliny, „skutečné předměty viditelné“⁸⁹ a také všechny umělé výrobky. Stíny předmětů lze vidět pouze odrazem skutečných předmětů. O viditelném oboru se dá říct, že obrazy mezi sebou mají stejný vztah, jako má předmět mínění k předmětu poznání, a také napodobenina k napodobovanému předmětu.

Pomyslný obor se pak podle Platóna má rozdělit tak, že: „V jednom úseku jeho jest duše nucena hledati z předpokladů tím způsobem, že užívá tamtěch předmětů napodobování jako obrazů, přičemž postupuje ne směrem k počátku, nýbrž ke konci, kdežto v druhém, směřujícím k naprostému začátku, jde od předpokladů a koná svou cestu bez obrazů potřebných prvnímu úseku, jen s pojmy samými o sobě.“⁹⁰

Předpoklad neboli *hypothesis* se u Platóna chápe jako pojem matematický, jedná se tedy o soud, na němž se zakládá další usuzování. Matematika postupuje od svých předpokladů, které nezkoumá a neodůvodňuje, vpřed k řešení svých problémů. Filozofie naopak zachází až k absolutnímu počátku, a teprve pak se vrací ke své otázce někdy i s kritikou a odmítáním svého původního předpokladu. „Ale právě proto je filozofické (dialektické) poznání dokonalé, kdežto matematického poznání, nedosahující

⁸⁹ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 348

⁹⁰ Tamtéž s. 210

nepodmíněného jsoucna, není poznání pravé a sluší mu jen jméno myšlení.“⁹¹ Z toho vyplývá, že úsek CE vyjadřuje předměty matematického poznání postupujících vpřed k samotnému konci. Mají za počátky předpoklady, na které se můžeme dívat pouze myšlením a ne smysly, a právě z tohoto důvodu nemohou dojít k rozumovému poznání i když jsou rozumu přístupné i se svým počátkem. Úsek BE tedy obsahuje předměty nejvyššího rozumového poznání, které směřují k počátku. Vzhledem k tomu, že nelze vystoupit výše nad tyto předpoklady, proto se považují za obrazy těch věcí samých, které jsou samy vzory obrazů nižšího druhu. V Platónově dialogu je tento úsek vymezen takto: „co chápe rozum sám mocí dialektiky, maje své předpoklady ne za počátky, nýbrž za předpoklady v pravém slova smyslu, jako za výstupky a východiště, aby došel až po to, co jest bez předpokladů, k počátku všeho“⁹². Když dojde k počátku, musí se také vrátit zpět a užívat idejí samých o sobě a jejich postupných vztahů.

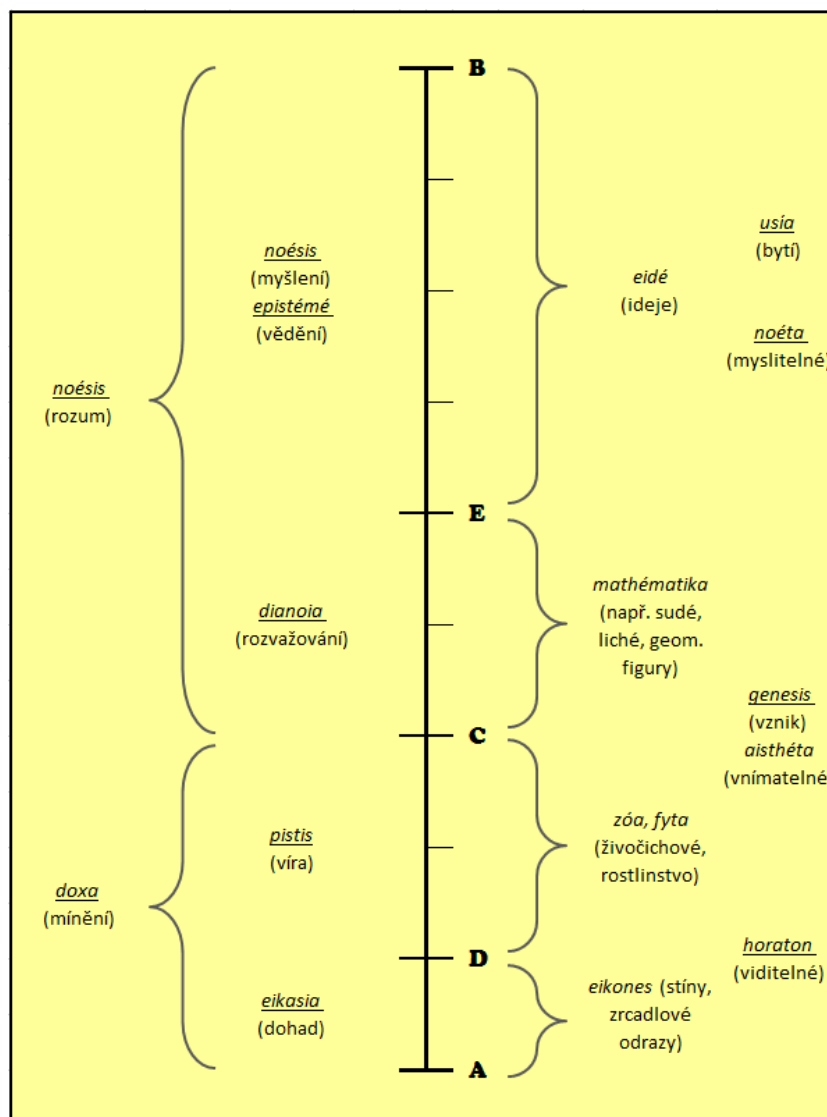
Těmto čtyřem úsekům odpovídají čtyři stavy duše, z nichž na samotném vrcholu stojí rozumové poznání *epistémé*, v pořadí druhém je *dianoia* ve významu myšlení či rozvažování, třetí místo zaujímá víra *pistis* a k poslednímu patří dohadování *eikasia*.

Pro vizualizaci úsečky zde vkládám schéma, ve kterém jsou všechny tyto myšlenky znázorněny. Uvedené schéma jsem překreslila podle obrázku z publikace *Antická filosofie* (RICKEN, F.) a pro lepší přehlednost jsem ji doplnila svorkami, které rozdělují úsečku podle předchozí terminologie.

⁹¹ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 348

⁹² Tamtéž s. 211

Schéma 1 - Úsečka

Zdroj: RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 60. ISBN 80-7182-092-X

Shrnutí: Ideu Dobra tvoří svět viditelný (*horaton*) a svět pomyslný (*noéta*). Svět viditelný vyjadřuje mínění (*doxa*) a dělí se na *eikones* (stíny, zrcadlové předměty) a na *zóa, fyta* (rostlinstvo a živočišstvo). Svět pomyslný je spojen s rozumem (*noésis*) a rozděluje se na *eidé* (ideje) a *mathématica* (matematické poznání: geometrické figury, čísla). Tomu vzestupně odpovídají 4 stavy duše: 1. *eikasia* (dohad), 2. *pistis* (víra), 3. *dianoia* (mínění, rozvažování) a 4. „dialektika“⁹³ – oblast *epistémé* (vědění) a *noesis* (myšlení, intelektuální názor).

⁹³ POKORNÝ, Vít. *Antická filozofie ZS 09/10 – III* [online] 2009 [cit. 2015-4-12]. Dostupné z: <https://vitpokorny.wordpress.com/tag/podobenstvi-jeskyne/>

4 Dialektika

Slovo dialektika též *dialog* poprvé použil Sókratés pro umění vést rozhovor „jako spor vycházející z oboustranného zájmu účastníků na vyjasnění problému a na poznání pravdy pomocí kladení otázek a střetávání názorů“.⁹⁴ Platón do dialektiky přiřazuje také logické operace, členění a spojování pojmů a tvoření správných úsudků. Nejde mu pouze o ujasňování pojmů, ale především o postup, který vede k podstatě bytí. Dialektika u Platóna „znamená vědu vyrůstající z diskuse opačných mínění a vědu o jsovcu samém, tj. o idejích“.⁹⁵ Dialektika stojí v podobenství o úsečce na úplném vrcholu a představuje způsob nejvyššího poznání, který je přiřazen idejím. Podobně jako v matematickém poznání, je cílem dialektiky poznávání „predikátu“.⁹⁶ Vzhledem k tomu, že dialektika není vázaná na smyslový názor výchozích předpokladů, směřuje k počátku poznání. V matematickém poznání je tomu naopak – neodůvodňuje a nezkoumá své předpoklady, ze kterých vychází. Dialektika tak vlastně překonává meze matematického poznání.

Platón se problémem dialektiky zabývá v různých dialozích a vždy z jiného hlediska. Ve spise *Faidón* používá metodu kladení hypotéz, *Faidros* slučování a rozdělování, *Symposion* vzestupný pohyb poznání, *Ústava* bezpředpokladový počátek.

V Platónově dialektice se můžeme setkat s pojmem *elenchos*⁹⁷, kterým označuje postup pro prověření definice nebo tvrzení. Výsledek je vždy negativní a rané dialogy končí v *aporii* (v bezvýchodnosti).

Dialektika má podat rozumový výklad a lze rozumět v souvislosti s jinými dialogy.

4.1 Dialektika v Platónově spise Faidón

Kladením hypotéz Platón naznačuje funkci řečnického umění, která vychází ze dvou metod dialektiky, přičemž první postup vychází z výroku, považujícího za nesilnější a tento výrok stanovuje základ k dalšímu argumentu. Co vyplyne z výroku, se považuje za pravdivé, a na to, co mu odporuje, se pohlíží jako na nepravdivé. Druhý postup také vychází z nejsilnějšího výroku, s tím rozdílem, že Platón používá metodu, aby tento výrok kriticky ověřil, případně zdůvodnil. Jestliže si tyto důsledky navzájem odporují anebo protiřečí hypotézi, musíme se této hypotézi zříci. Pokud se sporu vyhýbáme, pátráme po

⁹⁴ COJECO – VAŠE VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIJE. Dialog [online] © 1999-2015 [cit. 2015-4-5] Dostupné z: http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=19681&title=dialektika

⁹⁵ BRÜGGER, Walter. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994, s. 108

⁹⁶ RICKEN, F. *Antická filosofie*. Olomouc, 1999, s. 64

⁹⁷ Tamtéž s. 65

vyšší hypotézi, z níž ta předchozí může být odvozena. Poté ji opět prověříme, zda důsledky, které z ní vyplývají, jsou beze sporu. V případě, že výrok ob stojí, hledáme k němu opět vyšší hypotézu. Takto se postupuje tak dlouho, dokud se nestanoví „dodatečná“ hypotéza, tedy ta, ke které již nikdy v dialogu nepotřebuje další oddůvodnění.

4.2 Dialektika v Platónově spise Euthyfrón

Mezi Platónovy rané dialogy mimo jiné patří spisy *Obrana Sókratova*, *Kritón* a *Euthyfrón*, které se zároveň řadí k tzv. sókratovským dialogům. Tato trilogie je spojena s tragickým osudem Sókrata, který byl žalován Melétem za bezbožnost a odsouzen k trestu smrti. Melétoš ho obžaloval, že zavádí nové bohy a tím kazí mládež.

Euthyfrón vede rozhovor se Sókratem o tom, která *jednání* jsou *zbožná* a která *bezbožná*. Euthyfrón považuje za zbožné právě to jednání, které se chystá učinit, tj. poslat před soud svého otce, který se provinil zločinem usmrcení člověka. Jeho otec spoutal vraha, který v opilosti zabil jiného člověka, vhodil jej do jámy a vyslal poslíčka do Athén, aby vyhledal vykladače božského práva. Mezitím než přišel posel od vykladače, spoutaný vězen zemřel zimou a hladem. Euthyfrón se dostává do rozporu s vlastní rodinou, která ho odsuzuje, že kvůli tomu vrahovi Euthyfrón stíhá vlastního otce a jeho jednání považuje za hříšné. Vždyť přece jeho otec vraha ve skutečnosti nezabil, a i kdyby ho zabil, není přece potřeba dělat si starosti, protože o život tu přišel skutečný vrah.

Tento dialog tedy klade zásadní otázky: co je zbožné a co hříšné. Euthyfrón se považuje za znalce těchto odpovědí a doslova se vychloubá, že jen on sám nejlépe ví, co je zbožné. Sókratés užívá dialektické metody, aby nejprve vymezil pojem *zbožnost*, v dialogu používá příklady z běžného života a pomocí přirovnání se snaží vysvětlit podstatu slov (např. význam slova „milované“ je rozdílný od významu slova „milující“⁹⁸). Postupně přechází z obecné roviny pojmů k podstatě věci.

V dialektice Sókratés často používá ironii a v tomto spise postupně vyvrací všechna Euthyfrónova tvrzení, důvtipem používá v dialogu formulací, které zprvu vzbuzují dojem, že se Sókratés stává žákem Euthyfróna a touží po jeho vědění a znalostí. Žádá ho, aby ho Euthyfrón poučil: „Pouč mě tedy o tomto vidu samém, co asi jest, abych mohl, hledě na

⁹⁸ NOVOTNÝ, František. *Platón: Euthyfrón* [online] 2011 [cit. 2015-4-10] Dostupné z: <http://www.eurochem.cz/polavolt/dodatky/vedy/filosofie/recko/spisy/platon/euthyfron.htm>

něj a užívaje ho za vzor, nazývat zbožným, cokoli by bylo v tvém jednání nebo v jednání někoho jiného takové, jako je on, a hříšným, co by nebylo takové.“⁹⁹

Důležité pro dialektiku je setrvat v učení a rozvíjet logické úsudky. Euthyfrón chtěl dialog opustit již dříve: „Nestačím sledovat, Sókrate, ty myšlenky“ ale Sókratés ho vybízí, aby zůstal, a odpovídá mu: „A přece jsi mladší než já právě o tolik, oč jsi moudřejší; ale, jak jsem řekl, od bohatství své moudrosti jsi pohodlný. Nuže, můj drahý, napínej své síly; vždyť ani není těžké pochopiti, co říkám.“¹⁰⁰

Způsob rozhovoru se točí v takovém kruhu, protože Euthyfrón se později začne vyhýbat přímým odpovědím, jelikož všechna jeho předchozí tvrzení Sókratés již vyvrátil. Celý dialog se tedy navrácí zpět na začátek a Euthyfrón opouští rozhovor.

Platón říká, že: „Kdo – stejně jako Euthyfrón – o nějakém jednání tvrdí, že je zbožné, dává tím najevo, že zná vid zbožného, neboť jen tak lze rozhodnout, zda posuzované jednání tento vid vykazuje. Vid je tedy kritérium pravdivosti příslušného tvrzení. Kdo chce posoudit pravdivost výpovědi: *Toto jednání je zbožné*, musí nezávisle na tomto jednání znát vid zbožného a posuzované jednání s ním prověřit.“¹⁰¹

Odpovědí na otázku, co je zbožné, je jeho podstata, idea je poznávána pomocí umění správného vedení rozhovoru a to je možné pouze pomocí dialektiky.

4.3 Dialektika v Platónově spise Ústava

Dialektická metoda se ubírá cestou k samému počátku, nese s sebou předpoklady a upevňuje je. Platón říká, že „Dialektická metoda jemně táhne za sebou duševní zrak, zabořený v pravém slova smyslu do jakéhosi barbarského bahna, a vyvádí jej vzhůru, užívajíc pomoci a spoluvůdcovství těch oborů, o kterých jsme vyložili.“¹⁰² Tím myslí matematické poznání a geometrii a vědy s tím související. Tak se dostává k duševním jevům, kde první stupeň nazývá věděním, druhý přemýšlením, třetí pak věřením a čtvrtý dohadováním jak již bylo vysvětleno v podobenství o úsečce. První dva stupně duše se označují jako rozumové poznání, zbývající dva jako mínění, přičemž oborem mínění je dění a oborem poznání jsoucno. „A jako se má jsoucno k dění, má se také poznání k mínění, a jako se má poznání k mínění, tak se má vědění k věření a přemýšlení

⁹⁹ NOVOTNÝ, František. *Platón: Euthyfron* [online] 2011 [cit. 2015-4-10] Dostupné z: <http://www.eurochem.cz/polavolt/dodatky/vedy/filosofie/recko/spisy/platon/euthyfron.htm>

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ RICKEN, F. *Antická filosofie*. Olomouc, 1999, s. 49

¹⁰² PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 235

k dohadování.¹⁰³ Obdobným poměrem byly rozděleny dva světy – svět mínění a svět rozumu – ke kterým se tyto duševní činnosti vztahují.

Platón dialektikem nazývá toho, kdo při každé věci postihuje důvodný smysl její jsovoucnosti a toho, kdo o té věci má rozumové vědění. Jedině ten dokáže ujasnit druhému ten smysl. Např. dialektik by měl druhému vysvětlit ideu Dobra tak, jak to s ní ve skutečnosti je. Kdyby nedovedl ideu Dobra ode všeho ostatního úsudkem odloučit a vymezit a neuměl by jako v bitvě razit cestu všemi námitkami se snahami vést důkazy nikoli na základě zdání, nýbrž podle skutečnosti, o takovém člověku bychom mohli říct, že nezná ani Dobra samého o sobě, ani žádného jiného. Dialektik se musí pohybovat v celém tomto prostředí pevným soudem. V případě, že dosahuje nějakého obrazu pouze míněním a ne věděním, o něm můžeme říct, že „žije život ve snu a v dřimotě, a dříve, než se zde probudí, že přijde do Hádu a usne nadobro.“¹⁰⁴ Slovo *Hádes*¹⁰⁵ znamená v řecké mytologii podsvětí, tedy podzemní říši mrtvých.

Platónova výchova stanovuje žákům zákon (povinnost), aby nabývali především toho vzdělání, ze kterého nabudou schopnosti co nejvděčnějším způsobem dávat otázky i odpovědi. Dialektika tím „dovrhuje stavbu naukové soustavy“¹⁰⁶, a jinou nauku nelze výše postavit, poněvadž již ona sama je vrchol všech nauk. Tuto nauku podává lidem – v dialogu budoucím správcům obce – kteří mají pronikavou bystrost, která je nezbytnou podmínkou k chápání nauk. Při usilovném učení totiž nejdřív ochabuje duše, než fyzická síla v gymnastice. Duševní práce budoucích správců se dotýká více, protože ji vykonávají sami svou duší, a ne tělem. K dalším charakteristickým rysům, jež má mít vychovávaný, je člověk s dobrou pamětí, pracovitý, uměřený, statečný, povýšený a musí mít všech druhů ctnosti a věnoval se filozofii.

V závěru o dialektice Platón dodává: „Kdo jest ochoten dialekticky zkoumati a bádati o pravdě, nežli kdo si jen pro zábavu hraje a pře se, tak bude jednak mravnější, jednak i ten obor učiní spíše váženým než neváženým.“¹⁰⁷

¹⁰³ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 235

¹⁰⁴ Tamtéž s. 236

¹⁰⁵ SCS.ABZ.CZ. *Slovník cizích slov: Hádes* [online] © 2005-2015 [cit. 20015-4-14]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=h%C3%A1d&typ_hledani=prefix

¹⁰⁶ PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 236

¹⁰⁷ Tamtéž s. 242

Závěr

Na závěr nutno podotknout, že tato teorie výchovy nám nejen může pomoci k vlastnímu nadhledem a poznání, ale také nám pomůže pochopit Platónovu filozofii a jeho teorii výchovy a vzdělání.

Existují různé metody, díky kterým můžeme dosáhnout poznání, jedná se především o kladení hypotéz, slučování a rozdělování, vzestupný pohyb poznání a jiné. Důležité v tomto oboru je správné kladení otázek, protože jedině tak můžeme dospět ke správným odpovědím.

Dialektice by se měl věnovat člověk, který je schopen myslet filozoficky a dialekticky klást otázky směřující k vysvětlení podstaty pojmů a věci, protože jedině uměním správného vedení rozhovoru může dosáhnout rozumového poznání. Dialog by měl vést s lidmi, kteří svou myslí jsou stejně otevřeni k filozofii, jako on sám. Dialektika také není jedinou metodou, kterou lze dosáhnout poznání jsoucna, ale právě ona stojí na vrcholu veškerého poznání.

A právě myslet filozoficky bylo záměrem této práce, přemýšlením nad podstatou bytí směřujeme k úsudkům, hypotézám a tvrzením, které rozvíjí logické myšlení.

Souhrn / Summary

Souhrn

Tato bakalářská práce se zaměřuje na Platónovo pojetí filozofie výchovy a vzdělání, charakterizuje archetypy výchovy, popisuje výchovu strážců v ideální obci (polis) tak, abychom pochopili smysl výchovy ve starověkém Řecku. Tento model je popsán v Platónově knize Ústava, ve které Platón dochází k závěru, že nejdokonalejší strážce obce musí být filozof. Dále tato práce vysvětluje Platónovy ideje a zaměřuje se především na ideu Dobra. Poslední část je věnována dialektice a formě vedení dialogu, tato část nás vede k tomu, abychom uměli správně pokládat otázky a tak dospěli ke správným odpovědím. Cílem je dospět k rozumovému výkladu a začít myslet filozoficky.

Summary

This thesis focuses on Plato's philosophy of education, characterizes the archetypes of education, describes the education of the guardians of an ideal community (polis) so that we can understand the meaning of education in ancient Greece. This model is described in Plato's book, The Constitution, in which Plato concludes that the most perfect village guardian must be a philosopher. This thesis explains the ideas of Plato and focuses primarily on the idea of the Good. The last section is devoted to a dialectic form of dialogue, this section leads us to make sure we knew how to properly ask questions and so came to the right answers. The aim is to achieve a mental degree of interpretation and begin to think philosophically.

Seznam literatury:

1. BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy*. 2. vydání. Praha: Zvon, 1996, s. 214 ISBN 80-7113-169-5. 1. vydání v originálu 1992.
2. PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 237. ISBN 80-04-25415-2.
3. PLATÓN. *Ústava*. 3. vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2001. 359 s. ISBN 80-7298-024-6.
4. PLATÓN. *Zákony*. 2. Vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 383. ISBN 80-86005-31-3.
5. PINC, Zdeněk. *Fragmenty k filosofii výchovy*. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 149. ISBN 80-7298-004-1
6. PRŮCHA, Jan, Eliška Walterová a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník: Sedmé, aktualizované a rozšířené vydání*. 7. vydání. Praha: Portál, 2013, s. 400. ISBN 978-80-262-0403-9.
7. RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 230 s. ISBN 80-7182-092-X.
8. STROUHAL, Martin. *Teorie výchovy: K vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada publishing, ©2013, s. 192. ISBN 97-80-247-4212-0.
9. BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. 1. vydání. Přeložil Ladislav Benyovszky. Praha: Naše vojsko, 1994, 640 s. ISBN 80-206-0409-X
10. ZICHA, Zbyněk. *Vybrané otázky filosofie výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014. 88 s. ISBN 978-80-7290-658-1.

Elektronické zdroje:

1. COJECO – VAŠE VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIJE. Dialog [online] © 1999-2015 [cit. 2015-4-5] Dostupné z: http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=19681&title=dialektika
2. COJECO – VAŠE VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIJE. *Paidea* [online] © 1999-2015 [cit. 2015-4-4] Dostupné z: http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=69698&s_lang=2&detail=1&title=paidea
3. KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Výchova, zřejmost, vědomí: Základní pojmy a představy výchovy*. Praha: Nakladatelství Herrmann & synové, © 1995, s. 123. Bez ISBN. Dostupné z: <http://www.fysis.cz/filosoficz/texty/krato/vychova.pdf>

4. MASARYKOVA UNIVERZITA. *Platón o umění* [online] 2013 [cit. 2015-4-6]
Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema4_tisk.html
5. MASARYKOVA UNIVERZITA, Filozofická fakulta. *Platónova nauka o idejích: Co Platón napsal o idejích?*[online]. 2010 [cit. 2015-4-11]. Dostupné z:
http://www.phil.muni.cz/fil/antika/ideje/ideje_v_dialozich.htm
6. MASARYKOVA UNIVERZITA, Filozofická fakulta. *Platónova nauka o idejích: Úvod* [online].
2010 [cit. 2015-4-11]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/ideje/uvod.htm>
7. NOVOTNÝ, František. *Platón: Euthyfron* [online] 2011 [cit. 2015-4-10] Dostupné z:
<http://www.eurochem.cz/polavolt/dodatky/vedy/filosofie/recko/spisy/platon/euthyfron.htm>
8. POKORNÝ, Vít. *Antická filozofie ZS 09/10 – III* [online] 2009 [cit. 2015-4-12].
Dostupné z: <https://vitpokorny.wordpress.com/tag/podobenstvi-jeskyne/>
9. SCS.ABZ.CZ. *Slovník cizích slov: Hádes* [online] © 2005-2015 [cit. 20015-4-14].
Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=h%C3%A1d&typ_hledani=prefix
10. SCS.ABZ.CZ. *Slovník cizích slov: Pojem archetyp* [online] © 2005-2015 [cit. 20015-4-14].
Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/archetyp>
11. SVOBODOVÁ, Michaela, Martina VAŇKOVÁ, Michaela DUDKOVÁ. *Antika: Athény, Sparta, Platón, Aristoteles* [online] 2015 [2015-4-12]. Dostupné z:
<http://tvormeskolu.webnode.cz/products/antika-atheny-sparta-platon-aristoteles/>
12. VÁLEK, Zdeněk. *Paideia: Philosophical E-journal of Charles University* [online] © 2006 [cit. 2015-4-5]. ISSN 1214-8725. Dostupné z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martina Joachymstálová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Platónovo pojetí filozofie v teorii výchovy a vzdělání
Název v angličtině:	Plato's Conception of Philosophy in the Theory of Education
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na Platónovo pojetí filozofie v teorii výchovy a vzdělání. První část je zaměřena na archetypy výchovy, druhá část vysvětluje Platónovu výchovu a vzdělání, podstatná část je zaměřena na ideje a ideu Dobra. K poslední části patří dialektika a Platónovy dialogy.
Klíčová slova:	filozofie výchovy, teorie výchovy, vzdělání, Platón, Platónovo pojetí filozofie
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis is focused on Plato's philosophy in the theory of education. The first part focuses on archetypes education, the second part explains Plato's upbringing and education, a substantial part focuses on the ideas and the idea of the Good. The last section includes a dialectic of Plato's dialogues.
Klíčová slova v angličtině:	philosophy of education, theories of education, Plato, Plato's conception of philosophy
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	42 stran
Jazyk práce:	Český jazyk